TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Protestanlık Olan Kültürel Zeminde Amerika'da Orijinal Bir İktisat Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

Emergence of an Original Economic Thought in USA on a Protestant Cultural Basis

Tolga KABAŞ*

Geliş/Submitted: 01.04.2025
Kabul/Accepted: 23.09.2025

Citation / Atıf

Kabaş, T. (2025). Protestanlık olan kültürel zeminde Amerika'da orijinal bir iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (46), 255-281.

Makale Türü: **Araştırma Makalesi** Article Information: **Research Article**

10.29228/TIDSAD.81437

This article was checked by Intihal.net. Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.
This article is under the Creative Commons license. Bu makale Creative Commons lisansı altındadır.

* **Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, tkabas@cu.edu.tr**

TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Öz: Neoklasik iktisadın yükselmeye başladığı 20. yüzyılın başlarında Amerika'da Eski Kurumsal İktisat Okulu bulunmaktaydı. Eski Kurumsal İktisat Okulu Amerikan iktisat düşüncesini temsil etmekteydi. Bu okulun en önemli üyeleri arasında Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons ve John K. Galbraith bulunmaktaydı. Eski Kurumsal iktisatçılar Neoklasik iktisat teorisinden daha farklı bir iktisat teorisi geliştirmeye çalışmışlardı. Bu nedenle psikoloji, tarih, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarından yararlanmışlardı. Ancak, Eski Kurumsal İktisat Okulu yöntemler savaşında teorik ve matematiksel araştırmalar yapan Neoklasik Okula yenilmiştir. Yöntemler Savaşını kazanan Neoklasik İktisat Okulu Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da iktisat biliminin kontrolünü eline geçirmiştir. II. Dünya Savaşından sonra Amerikalı iktisatçılar matematiksel iktisat alanında büyük katkılar yaptılar. Hatta, Amerikalı matematiksel iktisatçılar ekonomi biliminin gelişmesine ve yükselmesine önemli katkılar yaptılar. Böylece, bir zamanlar Amerikan iktisat düşüncesini temsil eden Eski Kurumsal iktisat okulu bir kenara itildi. Amerikan iktisat düşüncesi son 50 yıldır birçok Kıta Avrupası ülkesinde iktisatçılık mesleğinin modernleşmesine, uluslararasılaşmasına ve profesyonelleşmesine yol açmıştır. Bu durum Kıta Avrupalı iktisatçıların milli kimliğinin kültürel olarak aşınmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada, iktisat düşüncesindeki okullara ve kriz dönemlerinde okullar arasındaki değişimlere vurgu yapılarak, Amerika'da orijinal olan bir iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı ve Protestan kültürüyle olan ilişkisi Türk toplumu perspektifinden anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisat sosyolojisi, kapitalizm, Protestan kültürü, keynesçilik, monetarizm.

Abstract: At the begining of 20th century, when Neoclassical School begin to rise, the Old Institutional School in America was confronting Neoclassical School. The Old Institutional School was representing the national economic thought in USA. Among the most important members of the Old American Institutional School were Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons and John K. Galbraith. Old Institutional economists tried to develop a different economic theory from Neoclassical economic theory. In order to build a new economic theory, they used various branches of social sciences such as psychology, history and sociology. However, the Old Institutional School was defeated by the Neoclassical School which makes theoretical and mathematical researches. Having won the war of methods, the Neoclassical School took the control of economics science in USA. After the II. World War American economists made great contributions in the field of mathematical economics. Besides, American mathematical economists made great contributions for the development and rise of economics after II. World War. The Old Institutional School forced to leave the mainstream to Neoclassical school. Rising American economic thought has caused the modernisation, internationalisation and professionalisation of economics in many European countries for the last 50 years. This causes the depreciation of the national identities of European economists culturally. At this study, by emphasizing major schools of economic thought and changes among schools during crises periods, the emergence of an original economic thought in USA and its relation with Protestant culture is eplained from the perspective of Türkiye.

Keywords: Economic sociology, capitalism, Protestant culture, keynesianism, monetarism.

Giriş

20. yüzyılın başlarında ana akımı temsil eden Neoklasik iktisatçılar tarafından ideal olan bir mikroekonomi modeli geliştirilmişti. Mikroekonomide kullanılan arz ve talep diyagramlarıyla piyasalarda fiyatların/miktarların nasıl belirlediği açıklanabiliyordu. Makroekonomide ise ekonominin bir bütün olarak nasıl işlediği ortaya konulmuştu. Ülkelerin zenginliğinin anahtarı tasarruf ve yatırımlardı. J. Bapista Say'in Piyasalar Yasası 1930'lara kadar geçerliliğini korumuştu. Tasarrruf, sermaye birikimi, teknolojik yenilik ve artan verimlilik yaşam standartlarının artmasına yol açıyordu. Ancak, ana akım olan iktisatçılar mikroekonomi ile makroekonomi arasında ilişkiyi kuracak unsur olan para ve kredinin gizemini çözememişti. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ana akım iktisatçılar ideal bir para modeli ve ideal bir uluslararası para standardı geliştirememişlerdi.

Bu bağlamda, Amerikan ekonomisinde 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhran sonucunda Dünyada borsalar çöktü ve büyük iflaslar yaşandı. Ekonomiler tam istihdam düzeyinin altında bir noktada dengede kalmıştı. Ekonomileri tam istihdam dengesine doğru götürecek olan serbest piyasa mekanizmaları işlemiyordu. 1930'ların ortalarına kadar beklenilmesine rağmen piyasaların tekrar tam istihdam dengesine dönmediği görülüyordu. Laissez-faire kapitalizminin kusurlu ve güvenilmez olduğu ileri sürülüyordu. Kapitalizmi kurtaracak olan Keynesçilik olarak bilinen yeni görüş 1936 yılında John M. Keynes tarafından ortaya atıldı. İngiltere'de Cambridge üniversitesinden olan Keynes laissez-faire görüşünün kusurlu ve güvenilmez olduğunu ileri sürüyordu. Laissez-faire kapitalizminin yönetilmeye ihtiyacı vardı. Kapitalizmi bir arabaya benzetirseniz, arabanın yoldan çıkmaması için bir şoföre ihtiyaç vardır. Arabanın şoförü de devlettir.

Keynesyen devrimden sonra devletler ve profesyonel iktisatçılar ekonominin yönetilmesinden, performansından sorumlu hale geldiler. Ekonomide devletin ağırlığının arttığı karma ekonomi modelleri tüm Dünyada benimsendi. Keynesyen devrimden önce devletler para, bütçe, vergi veya faizlerle oynandığında piyasalardaki dengelerin bozulacağından korkarken, Keynesyen devrimden sonra devletçilik bilimsel ve entellektüel olarak saygın hale gelmişti. Keynesyen politikalar 1973 yılında gerçekleşen OPEC krizine kadar çok popüler oldu. Keynesyen politikaların uygulandığı yıllar kapitalizmin geliştiği ve büyüdüğü, orta sınıfların da zenginleştiği bir altın çağ olmuştu. Ancak, 1970'lerin başlarında OPEC kriziyle birlikte gelişmiş ekonomilerde stagflasyon sorunu ortaya çıkmıştı. Bu sorunun kaynağında Keynesyen politikalar ve karma ekonomi modelleri olduğu kabul edilmişti.

1970'lerde Keynesyen politikaların en büyük düşmanı Chicago üniversitesinden Nobel ödüllü Milton Friedman'dı. Friedman'a göre Adam Smith'in önerdiği laissez-faire kapitalizmi istikrarlı bir sistemdir. Laissez-faire kapitalizmi demokrasiyle de uyumludur, Dünyaya barış ve istikrar getirmektedir. Orijinal bir iktisat düşüncesi ve kamu politikası modeli Amerika'da 20. yüzyılın başlarında doğdu. Amerikalı matematiksel iktisatçılar iktisat biliminin gelişmesine ve profesyonelleşmesine önemli katkılar yaptılar. Amerikan iktisat düşüncesi bir modaya dönüşerek Neoliberalizm adıyla son 50 yıldır birçok ülkeyi etkilemektedir. 1980'lerin başlarından itibaren Türkiye Neoliberal politikaların yaslandığı Neoklasik iktisat teorisiyle ekonomik ve sosyal olarak modernleşmeye, kapitalizme evrilmeye çalışmaktadır.

Özgür bir siyasi ve ekonomik ortamda Türk iş adamları rasyonel ekonomik düşünme kabiliyetini hızla kazanmışlardır. Dini kültür önemli bir değişkendir ekonomilerin izlediği yolu ve ekonomilerin performansını etkiler. İslam dininin de sanayi devrimini gerçekleştiren Protestanlık gibi oldukça rasyonel bir din olduğu bilinmektedir. İslam kültürü ve ahlâkı Anadolu'nun kültürel olarak liberalizme evrilmesinde önemli bir unsur olmaktadır. Bu çalışmada, iktisat düşüncesindeki okullara ve kriz dönemlerinde okullar arasındaki değişimlere vurgu yapılarak, Amerika'da orijinal olan bir iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı ve Protestan kültürüyle olan ilişkisi Türk toplumu perspektifinden anlatılmaktadır.

Protestanlık Olan Kültürel Zeminde Amerika'da Orijinal Bir İktisat Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

Avrupa'nın geri kalmışlığı, din adamlarının günahkâr olması, Kilisenin zengin olması, Papalığın dinden sapması 1517 yılında Martin Luther'in büyük bir toplumsal reformu başlatmasına yol açmıştır. Hıristiyanlığın temizlenmesine yönelik Luther'in toplumsal reform önerileri büyük bir destek bulmuştur. Luther'in dinde reform hareketiyle ortaya çıkan Protestanlığın merkezinde Kalvinizm inanç sistemi bulunmaktadır. Kalvinizm, John Kalvin'in 16. yüzyılın başlarında ortaya attığı görüşlere dayanarak kurulan bir mezheptir. Bu inanç sistemi, ilk kez Hollanda, İskoçya, Almanya, Amerika ve Fransa'da kurulan yeni kiliselerde örgütlenmiştir. Kalvinizm inancına göre insanlar kurtuluş için seçilmiş veya seçilmemiş olarak doğmaktadırlar. İnsanların bu durumu değiştirmeleri de mümkün değildir. İnsanlar lanetlenmiş veya seçilmiş olduklarını iş yaşamındaki başarılarına göre anlamaktadırlar. Bu bağlamda, Kalvin, Hıristiyanların yalnızca yoksul olabileceği görüşüne karşı çıkmıştı. Çünkü, insanların büyük bir kısmı yoksulluğun bir Hıristiyanlık simgesi olduğunu bahane ederek çalışmaktan kaçınmaktaydılar.

17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde kâr elde etmek için çalışmanın günah olmadığı, hatta insanların onurlu bir şekilde yaşamasını sağladığı düşünülmeye başlanmıştı. Günah ve ayıplanacak davranışın sınırsız bir kâr hırsı olduğunu ileri sürüyorlardı. Özellikle Protestan liderler kâr elde etme ilkesini zorunlu bir ilke olarak görüyorlardı. Ancak, kâr elde etme ilkesi uygun yöntemlerle toplumsal refaha yol açacak şekilde sınırlandırılmalıydı. Martin Luther ve John Kalvin gibi Protestan liderler girişimci sınıfların gelişmesini destekleyecek bir ahlâk sistemi kurmuşlardı. Kısa bir süre içinde Batıda kapitalizm Kalvinizmin bir formu haline gelmişti. Bir tüccar adil fiyat teorisini izlemeyerek, kâr elde etmek için piyasa koşullarına ve piyasa güçlerine göre fiyat belirlediğinde hızlı olarak servet sahibi olabilmekteydi. Bir tüccarın hızlı bir şekilde büyük servet sahibi olması, ekonomik başarı elde etmesi ve statüsünü iyileştirmesi ortaçağın statükocu olan düşüncesine göre kabul edilemez bir davranıştı.

Ancak, modern ekonomi biliminin ortaya çıkışıyla, Adam Smith gibi Aydınlanma düşünürlerinin eserleriyle adil fiyat olgusu ortadan kayboldu. Girişimciler arasında topluma faydalı mal ve hizmet üretme amacı para kazanma/kâr elde etme hedefine dönüşmüştü. Bunun sonucunda, ticaret faaliyetindeki doğallık da bozulmuştu. İnsanlar arasında paraya ve kişisel çıkara dayalı ilişkiler yaygınlaşmaya başladı. Laisse-faire kapitalizminin doğuşuyla birlikte, geleneğe dayalı olan lonca sistemi ömrünü tamamlayarak yıkıldı. Dayanışmacı bir ekonomik organizasyon olan lonca sisteminin yerini, daha verimli olan rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi aldı. Avrupa'da orta sınıfların daha fazla demokrasi, istikrarlı bir

ulusal para, mülkiyet hakları, ekonomik ve siyasi haklar istemesi, güçlenmeleri Katolik Hıristiyanlık öğretilerine karşı ağır bir baskı oluşturuyordu. 1776 yılı Batıda devrimler yılıydı. Batıda peş peşe yapılan burjuva devrimleri Protestan orta sınıflar öncülüğünde yapılıyordu.

1776 yılında Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eserini yayınlayarak Sanayi Devriminin başladığını, piyasa ekonomisinin ve modern ekonomi biliminin doğduğunu ilan ediyordu. "Ulusların Zenginliği" adlı eseri İngiltere'ye ticarete dayalı bir imparatorluk vizyonu sağlamıştı. Serbest ortamda ticareti, istikrarlı bir ulusal parayı ve fiyat düzeyini, mülkiyet hakları ve hukukun üstünlüğünü, liberalizmi savunan burjuvaların önü açılırken, geleneği temsil eden aristokrasiyle birlikte feodal sistem Batıda yıkılmaktaydı. Aristokrasiden nefret eden Adam Smith'in sıradan insanlara karşı büyük bir sempatisi bulunuyordu. Smith serbest ticaretin ve iş bölümünün sıradan insanlara bir prensten daha çok yardım ettiğini ileri sürmekteydi(Buchholz,2005:58). Smith "Ulusların Zenginliği" (1776) adlı eserinde sıradan insanlar için bir ekonomik bağımsızlık ve zenginlik formülü sunmaktaydı. 18. yüzyılın sonlarından itibaren sıradan insanların bile yaşam standartları yükselirken Batıda bir iyimserlik çağı başlamıştı.

Laissez-faire kapitalizminin ve görünmez el doktrininin Aydınlanma düşüncesinin ürünleri olduğu görülüyordu. Kişisel çıkar düşüncesi ortaya çıktıktan sonra Aydınlanma düşüncesi ikliminde bilimsel bir paradigmaya dönüştürüldü. Aydınlanma düşüncesi ikliminde insan davranışı tek bir nedene dayalı olarak kişisel çıkar düşüncesiyle açıklanmaya başlandı. Sanayi devrimiyle birlikte insan davranışını kişisel çıkarla açıklamak bir modaya dönüştü. Aynı zamanda, Aydınlanma düşüncesinin olumlu etkisiyle kişisel çıkar bir günah olmaktan çıkmış, bir erdemli davranışa dönüşmüştü. Smith ılımlı ve rasyonel bir dinin ticaretin gelişmesini sağladığını kabul ediyordu. Smith'in kapitalizm için açıkladığı ahlâk ilkeleri Protestanlara aitti. Kapitalist girişimciler kişisel çıkar, özgürlük, rekabet gibi Protestanlara ait ilkelerle hareket ettikleri takdirde mükemmel bir şekilde işleyen ve toplumsal refahı maksimize eden laissez-faire kapitalizm modeli ortaya çıkmaktaydı. Protestanların kültürel mantığına göre piyasaların zenginliğe yol açması ve yoksulluğu azaltması için sınırlandırılmaması, yani özgür olması gerekmektedir.

Bu bağlamda, bir Protestan olan Smith piyasada bulunan görünmez elin üretimi, fiyatları ve kârı nasıl düzenlediğini abidevi eserinde açıklamaktaydı. Burjuvalar tarafından yapılan Fransız ve Amerikan devrimleri anti-feodal ve pro-kapitalist özellikler taşıyan devrimlerdi. Aydınlanma düşüncesi köleliğe dayalı olan feodal toprak düzeninin ve geleneksel olan iktisadi değerlerin yıkılmasına yol açmaktaydı. Liberal siyasi ve ekonomik düzen Protestanlık olan kültürel zeminde ortaya çıkmaktaydı. Katolik kültürü ise Protestanlık gibi bireysel, rasyonel ve verimli bir kültür değildi. Katolik kültürü gelenek ve statükoyu savunurken, Protestan kültürü yükselen burjuvazinin bireysellik ideolojisiyle donanmıştı. Protestan kültürü daha dünyeviyken, Katolik kültürü için diğer dünya, yani ahiret önemliydi. Ayrıca, Protestanlara göre kendi ayakları üzerinde durabilmek, başkalarına muhtaç olmadan yaşamak, iktisadi bağımsızlık ve özgürlük önemliydi. Bu yüzden, Alman sosyolog Max Weber'in ileri sürdüğü gibi kapitalizm ve modern ekonomi bilimi daha modern, rasyonel ve verimli olan Protestan kültüründen doğmaktaydı.

Burjuvalar tarafından Amerikan Devrimi 1776 yılında yapıldı. Amerika'nın kurucu babalarından olan Benjamin Franklin'e (1706-1790) göre kuruluş yıllarında Amerika'da

yaşayanlar kendilerine yeter ve ayakları yere sağlam basan insanlardan oluşmamaktaydı. Franklin bu insanların kolayca devletin üzerinde yaşayan bağımlı kişilere dönüşebileceklerini görmüştü. Bu yüzden, Amerika'nın kuruluş aşamasında Benjamin Franklin birinci iktisat ahlâkı olarak Protestan ahlâkının seçilmesinin doğru olacağını düşünmüştü. Sınırlı bir devlet anlayışı anayasaya kurucu bir unsur olarak eklendi. Özel mülkiyet, özgürlük ve hayat gibi doğal haklar anayasanın temel ilkeleri oldu. Böylece, Amerikan devleti bir burjuva devleti olarak kuruldu. Benjamin Franklin koyu bir Protestandı. Amerikan toplumunun orijinal yapısını ve ruhunu ortaya çıkaran kişi olarak görülmekteydi. Franklin Thomas Jefferson'la birlikte Bağımsızlık Bildirgesini kaleme aldığı için Amerikan kapitalizminin ideal ruhunu temsil etmekteydi. İdeal bir Protestan olan Franklin Amerika'da zengin olmanın seküler bir hedef olarak benimsenmesini de sağlamıştı(Frey, 2009:1)

Laissez-faire kapitalizminin ve burjuvazinin resmi ideolojisi haline gelen Faydacılık felsefesi (Utilitarianism) Klasik iktisatçılar tarafından geliştirilmişti. 1789 yılında yayınladığı "Ahlâki Değerlere ve Yasama İlkelerine Giriş" adlı eseriyle Faydacılık felsefesini ortaya atan kişi bir Klasik iktisatçı olan Jeremy Bentham olmuştu. Bu akımın en önemli temsilcileri arasında J. Stuart Mill, Adam Smith ve David Hume gibi iktisat biliminin kurucu babaları bulunmaktaydı. Liberal olan Klasik iktisatçılar ortaya attıkları hayali homo-economicus insan modeli ile "Faydacılık" ideolojisini daha rahat açıklayabilmişlerdi. Faydacılık ideolojisi başta İngiltere ve Amerika olmak üzere yeni doğan Protestan olan burjuvazinin dünya görüşünü temsil etmekteydi. Laissez-faire kapitalizmini ve Faydacılık ideolojisini savunanlara göre devletler politika kararlarında "en yüksek mutluluk" ilkesine göre hareket etmeliydi. Katolik Hıristiyanlığın karşısında konumlanan seküler bir ideoloji olarak Faydacılık dünyevi sorunları çözebilecek basit ve etkileyici argümanlar sunmaktaydı(Skousen, 2019:133-135).

Jeremy Bentham zevkler veya mutluluklar arasında bir ayrım yapmamıştı. Yemek yemek, spor yapmak veya sanatla, felsefeyle uğraşmak bir insana aynı zevki sağlıyordu. Bentham'ın Faydacılık felsefesini Platonik fikirlerle düzenleyen John Stuart Mill (1806-1873) kitap okumanın, sanatla uğraşmanın veya felsefe yapmanın yemek yemeğe göre daha yüksek mutluluk sağladığını iddia ediyordu. Ayrıca, bireysel özgürlüklerin mutluluğun, sosyal ve ekonomik gelişmenin motoru olduğunu ileri sürüyordu. Özgürlüğün kapsamı oldukça geniştir, düşünce özgürlüğü, basın-yayın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, seyahat etme özgürlüğü, gösteri yapma özgürlüğü gibi birçok alanı kapsamaktadır. Bir devletin vergileri yükseltmesi, korumacı ve devletçi politikalar uygulaması, düşünce özgürlüğünü, basın-yayın özgürlüğünü kısıtlaması özgürlüklerin kapsamını daraltmaktadır. Maddi yönden liderlik yapan bir millet aynı zamanda ahlâki olarak da liderlik yapmalıydı. Laissez-faire kapitalizmi demokrasinin, bireyselliğin, özgürlüklerin, mutluluğun gelişmesine yol açan, bu bağlamda feodalizme göre daha verimli bir ekonomik sistemdi.

Bir Klasik iktisatçı olan David Ricardo'nun (1772-1823) *Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi* ise serbest ticaretin gelişmesi için çok önemli argümanlar sunmaktaydı. 1830'lardan günümüze kadar olan dönemde uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasına yol açmıştı. Hatta, dünya ticaret sistemi Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi üstüne kurulmuştu. İngiltere kısa bir sürede dünyanın üretim üstü olmuş, serbest ticarete dayalı bir imparatorluk haline gelmişti. Smith ve Ricardo'nun serbest ticaret argümanlarından çok etkilenen James Wilson Economist olarak bilinen ve haftalık yayınlanan dergiyi çıkartmaya başlamıştı. 1843 yılında yayın hayatına başlamış olan Economist dergisi serbest ticaret ve

serbest piyasa düşüncelerine adanmış olan bir dergiydi. Economist dergisi serbest ticaret ve serbest piyasa ilkesiyle küresel medeniyetin gelişeceğini düşünenlerin katkıda bulundukları, küreselleşme taraftarlarının toplandığı bir dergi haline gelmişti(Skousen,2019:110-111).

Sanayi Devrimi ve laissez-faire kapitalizmi İngiltere'de doğduktan sonra Batılı ülkelerde hızla gelişmesine devam etmekteydi. Hızlı endüstriyel dönüşüm sonucunda sermaye sahipleri ve işçiler olmak üzere sınıflı toplumlar ortaya çıkmıştı. Hızlı endüstriyel dönüşümden ve sınıflar arası şiddetli kavgadan dehşete kapılan Alman filozof Karl Marx ve Friedrich Engels'in Kommunist Manifestoyu (1848) yayınlaması iktisat bilimini ve laissez-faire kapitalizmini uzun bir krize soktu. 1871 yılı ise Batılı iktisatçılar için bir devrim yılı oldu. İktisat bilimini ve kapitalizmi girdiği krizden kurtaracak olan yeni bir epistemoloji ortaya çıkmaktaydı. Carl Menger öncülüğünde 1871 yılında bir gurup iktisatçı tarafından Avrupa'da Marjinalist Devrim başlatıldı. Marjinalistler olarak bilinen Carl Menger, Leon Walras ve Stanley Jevons 1871 yılında "marjinal fayda" ilkesini keşfederek yeni bir epistemoloji geliştirdiler. Marjinalistler olarak bilinen bu iktisatçılar evrensel ekonomi kanunları olduğunu ve bir malın değerinin marjinal fayda, yani tüketici talebi tarafından belirlendiğini savunuyorlardı. Ayrıca, Marjinalistler insan doğasının atomistik ve egoist homo-economicus karakteri gibi olduğunu ileri sürüyorlardı(Buchholz,2005:195-197).

Marjinalist iktisatçılar gurubu ekonomi biliminin temel paradigması olan Neoklasik okulun kurulmasını ve gelişmesini sağladılar. 1871 yılında gerçekleşen Marjinalist devrim ile Emek Değer Teorisinin yerine Faydacılık ve marjinalizm yaklaşımları benimseniyordu. Marjinalist yaklaşımın öncülerinden olan Stanley Jevons iktisat bilimini tehlikeli bir yola sokan ve iktisat bilimine "Kasvetli Bilim" şöhretini kazandıran Ricardocu iktisadı yıkıp bir devrim yapmak istiyordu. Bu bağlamda, 1871 yılında yayınladığı "Politik Ekonominin Teorisi" adlı eseri iktisat biliminde matematiğin kullanıldığı ilk eser olarak kabul edildi. Marjinalist devrime yol açan eserinde azalan marjinal fayda yaklaşımını açıklayarak Ricardocu iktisadı yıkmaya çalışmaktaydı. Eserinde iktisatta yalnızca matematiğin değil, istatistiğin de önemli olduğunu ileri sürüyordu. İktisattaki matematiksel ilişkilerin istatistiki verilerle sınanması ve geçerliliğinin gösterilmesi gerektiğini açıklıyordu. Böylece, Klasik İktisat teorilerinin doğruluğunu test etmekten kaçınan Klasik iktisatçıları eleştiriyordu(Buchholz,2005:204-206).

Emek Değer Teorisine göre bir malın değerini üretimde kullanılan emek miktarı belirlemekteydi. Marjinalist iktisatçılara göre bir malın değerini işgücü maliyeti (arz) değil, marjinal fayda yani tüketici talebi belirlemekteydi. Tüketici talebi olmaz ise bir malın değeri ve üretiminde kullanılan ara malların değeri olamazdı. Kapitalistlerle ilgili olumsuz olan önyargılar yıkılmaktaydı. Sermaye sahipleri, tüketicilerin değer verdiği katma değeri yüksek malları üreten topluma faydalı insanlardı. Öncü Neoklasik iktisatçılar Karl Marx'ın kötümser olan sermaye teorisine karşı bir pozitif sermaye teorisi geliştirmişlerdi. Pozitif sermaye teorisine göre sermaye ve sermaye sınıfları yalnızca tüketicilere değil tüm topluma faydalıydı, yaşam standartlarının yükselmesine yol açmaktaydı. Sermaye sınıflarının kazandığı kâr ve faiz meşru olduğu kadar ahlâki olan gelirlerdi. 19. yüzyılın sonlarında ücretler yükselirken David Ricardo'nun ortaya attığı, Karl Marx'ın ise bir koz olarak kullandığı Geçimlik Ücret Tezinin yanlış olduğu görülmekteydi. Yeniden ekonomik büyüme sonucunda tüm sosyal sınıflar kazançlı çıkmaktaydı(Skousen, 2014: 208-209).

19. yüzyılın sonlarında Neoklasik iktisatçılar ana akım olmayı ve bilimin kontrolünü ele geçirmeyi başardılar. Öncü Neoklasik iktisatçılar tarafından Adam Smith'in evrensel zenginlik modeli matematiksel olarak inşa edilmekteydi. Neoklasik iktisat teorisi Adam Smith'in evrensel zenginlik modelini ilerletecek bir motor haline geldi. Neoklasik iktisat teorisiyle iktisat bilimi insanlığın içinde bulunduğu maddi koşulların iyileştirilmesini sağlayan başarılı bir sosyal bilim dalı olmuştu. Ancak, öncü Neoklasik iktisatçılar kurumlar, kültür, ahlâk, tarih gibi sosyal unsurları araştırmalarına dahil etmiyorlardı. Neoklasik iktisat Okulunun yükselmeye başladığı yıllarda Amerika'da iktisat düşüncesini Eski Kurumsal İktisat Okulu temsil ediyordu. 19. yüzyılın sonlarında Amerika'da Eski Kurumsal İktisat Okulunun en önemli üyeleri arasında Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons ve John K. Galbraith bulunmaktaydı. Amerikan Eski Kurumsal iktisatçıları Neoklasik iktisat teorisinden daha farklı bir iktisat teorisi geliştirmeye çalışıyorlardı. Bu düşünce okulu psikoloji, tarih, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarından yararlanılarak oluşturulmuştu. Eski Kurumsal iktisatçılara göre Neoklasik teori iktisadi olguları açıklamak için yeterli değildi.

Soyut ve matematiksel olan Neoklasik iktisat teorisi sosyal bilim dallarındaki gelişmeleri takip edememekte ve bu bilim dallarındaki gelişmeleri içselleştirememekteydi. İktisat teorileri felsefe, sanat, ahlâk, kültür, tarih gibi sosyal unsurlardan soyutlanmıştı. Soyut ve matematiksel olan Neoklasik iktisat teorilerinin gerçek hayatla bağı hemen hemen hiç bulunmamaktaydı. Eski Kurumsal iktisatçılar Richard T. Ely gibi Amerikan Ekonomi Kurumu kurucularının Almanya merkezli olan geleneğini sürdürmekteydiler. İktisat biliminin büyük üstadı olan Richard T. Ely (1854-1943) Amerikan Ekonomi Kurumunda yönetici olarak çalıştığı sürede iktisatçılık mesleğinin profesyonelleşmesine önemli katkılar yaptı. Oldukça muhafazakâr/dindar bir kişi olan ve Amerikan kapitalizmi için sosyal reformlar öneren Richard T. Ely laissez-faire liberalizmini savunan iktisatçıların protestoları sonucunda Amerikan Ekonomi Kurumundaki görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Bu bağlamda, Amerikalı olan Eski Kurumsa İktisat Okulu ile Alman Tarihçi Okulu arasında benzerlikler bulunmaktaydı.

19. yüzyılın sonlarında Alman Tarihçi Okulu Neoklasik İktisat Okulunun karşısında sosyolojik ve tarihsel olan yayınlar yapan Kıta Avrupalı bir okuldu. Tarihçi Okulu mensuplarına göre feodalizme dayalı olan ekonomik sistemin kapitalizme dönüşümü tarihten, kültürden, ahlâktan, sosyal bağlamdan ayrılmış olan ana akım Neoklasik ekonomi teorisiyle araştırılamaz. Neoklasik ekonomi teorileri piyasaların liberalleşmesi, yatırımlar ve sermaye birikimi gibi unsurlar üzerinde dururken sosyal ve kültürel değişime önem vermemekte ve bu değişim için bir model sunmamaktadır. Alman ekonomisinin feodalizmden kapitalizme dönüşümünün anlaşılması ve yönetilmesi için öncelikli olarak sosyal bağlamın, yani tarihin, iktisadi kurumların ve kültürün araştırılması gerekmektedir. İktisadi davranışın merkezinde Neoklasik iktisatçıların ortaya attığı marjinal fayda değil, milli ahlâk, yani Alman değerleri ve normları bulunmaktadır. Bu yüzden, Alman Tarihçi Okulu tarihsel olduğu kadar kültürel bir yaklaşımı benimsemişti.

Kültürel değerlerin gelişimi tarihi belirleyecek kadar önemlidir. Bir milleti bütün haline getiren de kültürel mirastır. Ana akım olan Neoklasik iktisat teorisinin marjinal fayda ilkesi ile karşılaştırıldığında kültür daha önemli bir değişkendir, Almanya'da iktisadi davranışları kültür etkilemektedir. Bir milleti bir araya getiren ortak kültürel olgular devletin yanında ortak dil ve tarih, ortak geçmiş, ortak ahlâk ve fikir dünyasıdır. Fakat zamanla laissez-

faire kapitalizminin ve hedonizme yol açan Faydacılığın etkisiyle milli değerler değişmekte, kültürel yozlaşma ve egoizm ortaya çıkmaktadır. Ardından sosyal sınıflar arasında çıkar kavgaları ve siyasi çatışmalar başlamaktadır. Ülkede şiddetli bir siyasi ve sosyal kriz yaşanmaktadır. Toplumsal barışı sağlayan sosyal sınıflar arasındaki konsensus bozulmaktadır. Bu sosyal ve ahlâki krizden kurtulmanın yolu kültür dünyasını geliştirmekte yatmaktadır. Bu bağlamda, Tarihçi Okulu mensupları ana akım iktisat teorilerine itiraz etmekteydiler. Almanya için milli iktisat modeli olarak bilinen devletçi sanayileşme modelini geliştirmişlerdi.

Liberal olan ana akım iktisat teorilerinin Almanya koşulları için doğru olmadığını düşünmekteydiler. Kurumların ekonomideki önemini çok iyi bilen Tarihçi Okulu mensupları laissez-faire kapitalizmiyle ilgili eleştirel görüşlerini açıklarken Morfoloji bilimini bir metafor olarak kullanıyorlardı. Canlılar morfolojik olarak incelendiğinde vücudun içinde sıvıların dolaştığı dolaşım sistemleri olduğu keşfedilmişti. Benzer şekilde ekonomilerde de mal ve para akımlarının dolaşacağı bir kurumsal yapıya ihtiyaç olduğu Tarihçi Okulun mensupları tarafından düşünülüyordu. Ekonomilerdeki makro ve mikro ekonomik ilişkiler bir vücudun içindeki dolaşım sisteminde olduğu gibi, bütünsel bir kurumsal ortam içinde gerçekleşmeliydi. Tıpkı dolaşım sisteminde olduğu gibi ekonomik akımların dolaşacağı kurumsal ortamın sağlanması için de hukuk bilgisine ihtiyaç vardı. Kapitalizmin yol açtığı sorunların çözülmesi için gerekli olan sosyal reformlar ve sosyal politikalar da hukuk bilgisi kullanılarak gerçekleştirilecektir.

Kapitalizmin yol açtığı sosyal sorunların çözülmesi için sosyal reformlara, çalışanların haklarına, sosyal politikalara odaklanan Alman Tarihçi Okulu mensupları ve Eski Kurumsal iktisatçılar sosyal ekonomistler olarak tanımlanmaktaydılar. Ancak, Amerikalı olan Eski Kurumsalcılar Alman Tarihçi Okulun bir parçası değildiler. Alman Tarihçi Okulu Eski Kurumsalcılar için başlangıçta bir temel oluşturmuştu, fakat Amerika'da Eski Kurumsal okulun gelişmesi farklı bir yol izliyordu. Alman Tarihçi Okulunun merkezi Berlin üniversitesiydi. Berlin bilimin, sanatın, felsefenin, müziğin, yani burjuva kültürünün geliştiği önemli kentler arasındaydı. 1870-1880'lerde birçok Amerikalı genç başta Berlin üniversitesi olmak üzere Almanya'daki üniversitelerde iktisat tarihi, ekonomik/toplumsal sorunlar, sosyal reform ve sosyal politika, kamu maliyesi gibi alanlarda iktisat eğitimi almaktaydılar. Almanya'da eğitim almış bu gençler ülkelerine döndükten sonra Amerikan üniversitelerinde görev yapmaktaydılar. Çünkü, bu yıllarda Amerikan üniversitelerindeki iktisat doktora programları yeni gelişmekteydi.

Avusturya İktisat Okulunun kurucusu olan ve aynı zamanda marjinalist iktisatçı olan Carl Menger yöntem savaşı sırasında Gustav Schmoller gibi Alman Tarihçi Okulu önderlerini alaya almıştı. Alman iktisatçıları inşaat alanına işe yaramayan bir sürü molozları taşıyan ve molozları inşaat alanının ortasına boşaltan kamyonlara benzetmekteydi. Yani, Alman iktisatçıların kullandığı yöntemle iktisadi olarak anlamlı olmayan sosyal veriler üzerinde sonsuza kadar analizler yapılsa bile evrensel olan iktisat teorisine ulaşılamayacağını belirtmekteydi. 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşen yöntem savaşında Tarihçi Okulu teorik olan Neoklasik iktisatçılar karşısında mağlup oldu. İktisat biliminin sosyal faktörlerle ilişkisi azaldı. Teorileşmenin başarılabilmesi için kurumlar, tarih, sınıf yapısı, ahlâk ve kültür gibi sosyal unsurlar iktisadi analizlerin dışında bırakıldı. İktisat bilimi doğa bilimi kesinliğine sahip matematiksel olan bir bilim dalına dönüşmekteydi.

20. yüzyılın başlarında Eski Kurumsal İktisat Okulu ile Neoklasik İktisat Okul arasında yeni bir yöntem savaşı başladı. Bu savaş Alman Tarihçi Okulunun Neoklasik İktisatçılara karşı yapmış olduğu savaşın devamı niteliğindeydi. Eski Kurumsal iktisatçıların önderliğini Thorstein Bunde Veblen (!857-1929) yapmaktaydı. Veblen Neoklasik iktisat teorisinin ve laissez-faire kapitalizminin en kapsamlı, en rafine eleştirilerini yapmaktaydı. Veblen Amerika için mühendislerin yönettiği Sovyet tipi planlı bir ekonomi modeli öneriyordu. Çünkü, mühendisler katma değeri yüksek topluma faydalı olan mallar üreten teknik sınıflarken, kapitalistler hızlı para kazanmayı seven ve kazandıkları parayı da gösterişçi tüketime harcayan aylak sınıflardı. Neoklasik iktisatçıların ortaya attığı matematiksel olarak ideal olan homoeconomicus karakteri ülkesi, ailesi, ve dini olmayan, ancak her zaman çıkarını maksimize eden bir karikatüre benzemekteydi(Ross, 1991:216).

Veblen'in bir takipçisi olan John Maurice Clark (1884-1963) teorik araştırmalarını kurumsalcı bir perspektifle birleştirmeye çalışıyordu. Tanınmış bir Neoklasik iktisatçı John Bates Calrk'ın oğlu olan John Maurice Clark'a göre sosyal bilimlerde teoriler evrensel kanunlar veya evrensel modeller şeklinde olmamalıydı. İktisadi teoriler daha çok tarihsel gelişmeyi ve iktisadi kurumlardaki değişmeleri açıklamalıydı. Clark'ın ortaya koyduğu görüşleri Keynes'in görüşlerinin öncülü niteliğindeydi. Clark'ın yaptığı çalışmalar sosyal iktisat olarak tanımlanmıştı. Bu bağlamda Kurumsal iktisadın kullanılan diğer isimleri arasında kollektif iktisat, sosyal iktisat, yönetimsel iktisat, holistik iktisat gibi isimler bulunmaktadır. Eski Kurumsal iktisatçılara göre iktisat bilimi diğer sosyal bilimlerdeki gelişmeleri yakından takip etmeli, daha gerçekçi bir teori oluşturmalıdır.

Eski Kurumsal iktisatçılara göre tekeller, oligopoller ve tekelci rekabet modelleri veri olarak alınıp, bu aksak rekabet piyasalarının topluma faydalı olacak bir şekilde nasıl düzenleneceği araştırılmalıydı. Eski Kurumsalcılara göre aksak rekabet koşullarında piyasaların topluma faydalı olabilmesi için kurumsal olarak daha fazla planlama ve koordinasyonun yapılması gerekliydi. Bu kurumsal düzenlemeler piyasaların ikamesi için değil, tam istihdam dengesi, makul fiyatlar ve etkin kaynak dağılımı gibi hedeflere ulaşacak biçimde işlemeleri için gerekliydi. Ancak, Neoklasik iktisatçılara göre görünmez elin kılavuzluğunda piyasalar harmoni içerisinde işlemekteydi. Piyasalara yapılan devlet müdahaleleri tam istihdam dengesi, makul fiyatlar ve etkin kaynak dağılımı gibi hedeflere ulaşılmasını engellemektedir. Devlet müdahalesi piyasa başarısızlıklarına yol açmaktaydı.

Chicago üniversitesinden olan duayen iktisatçı Frank Knight (1885-1972) liberal Neoklasik teorinin en önemli savunucuları arasındaydı. Knight Chicago üniversitesi iktisat bölümünde serbest piyasa düşüncesine dayalı bir geleneğin kurulmasını sağladı. Knight'a göre Hıristiyan ahlâk ilkeleri ile kaynakların rasyonel ve verimli kullanılmasını sağlayan bir ekonomik organizasyonun kurulması mümkün değildir. Knight'a göre eleştirilen yanları olsa da liberal Neoklasik paradigma kaynakların kullanılması noktasında Hıristiyan dininden daha iyiydi. Knight dindar bir iktisatçı olmasına rağmen ilerleme düşüncesini benimsemişti. Amerikan Ekonomi Kurumunun başkanlığını yapmıştı. Chicago üniversitesinde birçok Nobel ödüllü iktisatçının yetişmesini sağlamıştı. Ancak, Knight bir sosyal bilim dalı olan iktisat biliminin sayısal bir bilime dönüşmesine karşı çıkıyordu. Knight'ın iktisadın metodolojisi hakkındaki görüşleri Avusturya iktisat Okulunun görüşlerine benzemekteydi.

Karşı çıkmasına rağmen Frank Knight'tan itibaren Amerika'da iktisat bilimi sayısal bir bilime dönüştü. Eski Kurumsal okulun kurucularından olan Wesley C. Mitchell (1874-1948) ise Neoklasik iktisada karşı Kurumsal iktisadın potansiyeline inanmaktaydı. Veblen'in en iyi öğrencileri arasındaydı. Mitchell National Bureau For Economic Research'in (NBER) kuruluşunda yer aldı. NBER 1920 yılında Amerikan iş dünyası tarafından kurulmuş ve iş adamlarının bağışlarıyla ayakta kalmıştı. İlk direktörü olan Mitchell'in katkılarıyla NBER Amerika'da en etkin araştırma kurumlarından birisi oldu. Mitchell'e göre doğa bilimlerindeki gelişmelerin üretim teknolojisine uygulanması çok büyük bir refah artışına yol açmıştı. Benzer şekilde sosyal bilimler bilgisinin akıllı bir şekilde politika oluşturulmasında kullanılması da çok hızlı bir sosyal ilerlemeye yol açacaktı (Biddle,1998: 43).

Bu bağlamda, Wesley C. Mitchell "İş Çevrimi" (1913) adlı geniş kapsamlı bir kitap yazdı. İş çevrimiyle ilgili büyük bir veri yığınını derli, toplu, kolay anlaşılabilir ve anlamlı bir şekilde bir araya getirmişti. İş çevrimleriyle ilgili yapılan araştırmalar iş adamlarının hangi davranışlarının büyük ekonomik dalgalanmalara, fiyat istikrarının bozulmasına ve krizlere yol açtığını ortaya çıkaracaktı. Böylece, iş adamları bu bilgiler ışığında kararlarını ve planlarını ekonomide istikrarı bozmadan yapabileceklerdi. Ancak, Mitchell teorisi olmayan büyük bir araştırmacıydı. İş çevrimiyle ilgili topladığı ve düzenlediği verilerden bir iş çevrimi teorisi geliştirememişti. 1930'larda iş çevrimi hakkında ilk formal teori Cambridge üniversitesinden John Maynard Keynes tarafından geliştirildi.

Keynes'e göre ekonomilerde iş çevrimi (ekonomik dalgalanmalar) bulunmaktaydı ve ekonomilerin yönetilmesinden aslında güvenilmez olan görünmez el değil, devletler sorumlu olmalıydı. Eski Kurumsal iktisatçı olan Wesley Mitchell'in sosyal mühendislik ve sosyal planlama fikirleri Amerika'da oldukça eleştiriliyordu. Özellikle sosyalizmi çağrıştıran sosyal planlama düşüncesinin liberal olan Amerikan iktisat düşüncesine uymayacağı ileri sürülüyordu. Bu yüzden, Mitchell 1930'lardan itibaren politika alanından çekilerek NBER'deki araştırmalara odaklandı. Ona göre sosyal araştırmalar sosyal ilerleme için vazgeçilmez bir koşuldu. Dolayısıyla, tüm zamanını sosyal sistemin işleyişiyle ilgili, yani iş çevrimiyle ilgili araştırmalar yapmaya ayırdı. Mitchell'e göre uzun süreli işsizliğin, yoksulluğun ve durgunluğun olduğu dönemlerin ortaya çıkması ekonomik planlamayla engellenebilirdi. NBER Amerika'nın en iyi araştırma kurumlarından biri oldu (Biddle,1998:73-74).

1930'larda Amerika'da Eski Kurumsal İktisat Okulu başlıca okullar arasında yer almaktaydı. Bu okulun temel görüşlerinden bazıları şöyledir: 1) Ekonomiyi parçalar halinde değil, bir bütün olarak dikkate almak gerekir. Ekonomide mikro-makro ayrımı yapay bir ayrımdır. 2) Kurumların rolüne büyük önem verilmelidir. İnsan ve ekonomi kurumların/kültürün ürünüdür. 3) Ekonomide istikrarın sağlanmasının tek yolu devletin ekonomiyi sürekli gözetmesi ve yönlendirmesidir. 4) Devletin ekonomide gözetim, denetim ve müdahalesi kaçınılmazdır. Toplumsal dengesizliğin giderilmesinde kamu harcamaları bir dengeleyici araç olarak kullanılabilir. 5) İktisadi olaylar değişkendir. İktisadi olaylar neden-sonuç etkileriyle birlikte parçalar halinde değil, bütünsel olarak ele alınmalıdır. 6) Tarih, kültür, ahlâk, din gibi sosyal unsurlardan soyutlanmış iktisat teorileri ile iktisadi olgular açıklanamaz(Yılmaz, 2009:57).

Ancak, II. Dünya Savaşından sonra ekonometri olarak isimlendirilen alt bilim dalının gelişmesi matematiksel iktisadın gücünü arttırdı. Ekonomilerden toplanan tarihsel veriler

ekonometri yardımıyla detaylı olarak analiz edilebiliyor, iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiler matematiksel olarak modellenebiliyordu. Bu süreç 1930'larda bir gurup doktora sahibi genç araştırmacının matematiksel iktisat üzerinde çalışmasıyla başladı. Bu gençler marjinalistler gibi eski matematiksel iktisatçılardan değildiler. Bu gençlerin sayısı giderek arttı ve 1950'lerde Amerika'da ana akım iktisadın temsilcileri oldular. Bunların öncüleri arasında Paul Samuelson (1915-2009), Kenneth Arrow (1921-2017), Milton Friedman (1912-2006), George Stigler (1911-1991) gibi iktisatçılar bulunmaktaydı. Stanley Jevons, Carl Menger, Leon Walras, Francis Edgeworth, Vilfredo Pareto gibi Neoklasik iktisatçılar 1870-80'lerde ekonomi bilimine matematiğin girmesini sağlamışlardı.

Benzer şekilde, 1930'lardan sonraki süreçte Amerika'da iktisat düşüncesinde yeni bir başlangıç veya doğum gerçekleşmekteydi. II. Dünya Savaşından sonra genç Amerikalı ekonometrisyenler ekonominin bir bütün olarak istatistiksel modellerini yapmaya başladılar. Onlara göre Keynesyen modeller gökten inmişti. Gittikçe artan ulusal iktisadi veriler ışığında Keynesyen modeller ekonometrinin yardımıyla oldukça gelişti. Makroekonomi modelleri modern Amerikan iktisadının ikinci sütunu olmuştu. İlerleyen yıllarda Yeni Klasik, Monetarist, Yeni Keynesyen ve Post Keynesyen olmak üzere küresel olan makro iktisat okulları geliştirildi. Amerika'da doğan yeni ekonomi bilimi farklı rekabet düzeylerindeki mikro ekonomik piyasa modellerinden ve farklı varsayımları olan makroekonomik modellerden oluşmaktaydı. Matematiksel iktisatçılar Monetarist, Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen makroekonomi modelleriyle Amerikan ekonomisini bilimsel olarak yönetmeye başladılar.

Yeni yetişen Amerikalı iktisatçılar matematiksel iktisat alanında çok büyük katkılar yapmaktaydılar. Matematiksel iktisadın doğuşunda ve gelişmesinde öncü bir rol üstlenmişlerdi. Böylece, bir zamanlar Amerikan iktisat düşüncesini temsil eden Eski Kurumsal iktisat okulu bir kenara itildi. Dolayısıyla, 1930'lardan itibaren başlayan süreçte Amerika'da ekonomi bilimi matematikselleşti. Bu gelişmenin daha da güçlenmesiyle ekonomi doktora programlarında matematik eğitimi zorunlu hale geldi. 1870-80'lerde marjinalistlerin başarmış olduğu gibi II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan matematiksel iktisatçılar Amerika'da ekonomi biliminin gelişmesine, yükselmesine önemli katkılar yaptılar. Paul Samuelson, Milton Friedman, George Stigler, Robert Lucas ve Paul Romer gibi başarılı birçok Amerikalı iktisatçı peş peşe Nobel ödülleri kazandılar. Özellikle Nobel ödüllerini alanların birçoğu Chicago üniversitesi iktisatçılarıydı.

1930'lardan 1970'lere kadar olan dönem Neoklasik iktisadın gittikçe güçlendiği ve bir tekel konumuna yükseldiği yıllar oldu. Bu yıllarda iktisat ile sosyoloji arasındaki iletişim de azalmıştı. 1970'lerden itibaren iktisat ile sosyoloji arasında iletişim gelişmeye başladı. 1970'lerde bazı Neoklasik iktisatçılar sosyolojinin araştırma alanına girerek matematiksel modellerini sosyal alanlarda kullanmaya başladılar. Örneğin, 1992 yılında Nobel ödülü alan Garry Becker evlilik, doğurganlık, suç ve ceza, ayrımcılık gibi sosyal alanlarda mikro iktisat teorisini ve rasyonel seçim teorisini kullanarak çalışmalar yaptı. Oliver Willamson sosyolojinin araştırma alanına giren ikinci önemli Amerikalı iktisatçı oldu. Oliver Williamson Yeni Kurumsal İktisat Okulu başlığı altında yeni bir yaklaşım geliştirdi. Yeni Kurumsal İktisat Okulu, Neoklasik iktisat düşüncesini ve laissez-faire kapitalizmini eleştiren Eski Kurumsal Okuldan farklıydı.

Holistik bir yöntemi benimseyen Eski Kurumsal İktisat Okulu Neoklasik iktisadın dar bireyselliğe dayalı olan yaklaşımını eleştirmekteydi. Yeni Kurumsal İktisat Okulu ise Neoklasik iktisadı tamamlamak ve kurumsal (hukuksal) olarak güçlendirmek için geliştirilmişti. Yeni Kurumsal İktisat Okulu Neoklasik iktisadı ikame etmek için değil, kurumsal olarak tamamlamak için çalışmalar yapmaktaydı. Oliver Williamson'un yanı sıra Nobel ödüllü Douglas North da en önemli modern olan yeni kurumsal iktisatçılar arasındadır. North Amerikan kapitalizminin tarihsel ve kurumsal olarak gelişmesini açıklayarak tanınmış bir yeni kurumsal iktisatçı olmuştur. North'a göre Amerikan kapitalizminin sıra dışı bir başarı hikayesi vardır. Böylece, Garry Becker ve Oliver Williamson'un sosyolojinin araştırma alanına girerek araştırmalar yapması iktisat ve sosyoloji arasındaki iletişimin gelişmesini sağladı.

1970'ler Amerikan ekonomisinin durgunluğa girdiği ve güç kaybettiği yıllardı. Özellikle Almanya ve Japonya'nın mucizevi ekonomik başarısı Amerika'nın hegemonyasında bir gerilemeye yol açmıştı. Bu yıllarda Amerikalı elitler bir çıkış yolu olarak Neoliberalizmi ortaya attılar. Bu dönüşümün siyasi öncüleri Ronald Reagan ve Margaret Thatcher'dı. 1978'de yayınlanan Washington Mutabakatı Neoliberalizmin doğum belgesiydi. Bu Mutabakat ile Adam Smith ve liberal argümanları yeniden dünyaya gelmiş, küreselleşme sürecinin başlamasına yol açmıştı. Piyasaların mükemmel bir şekilde işlediği ve kapitalizmin kusursuz bir sistem olduğu düşünülüyordu. Böylece, piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi için uygulanan Keynesyen politikalar ve karma ekonomi modelleri gözden düştü. Adam Smith'in "least government is the best" olarak bilinen küçük bir kamu kesimi ilkesine dönüş yapıldı. 1980'lerden itibaren birçok ülkede ekonomik/finansal liberalleşme ve özelleştirme politikaları uygulanmaktadır(Altun,2017:181-182).

Küreselleşme ideolojisi Amerikan emperyalizminin bir yansımasıdır. Küreselleşmeyi savunan Amerikalı elitlere göre Neoliberal politikalar ile yayılan laissez-faire kapitalizmi uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırarak sıradan insanların bile yaşam standartlarının yükseltilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, Neoliberalizm Klasik liberalizmin ve Aydınlanma düşüncesinin en önemli unsurlarının (insan hakları, sınırlı bir kamu kesimi, hukukun üstünlüğü, liberalizm, özel mülkiyet, demokrasi, orta sınıflar gibi) küreselleşmesini sağlayarak dünyaya barış ve istikrar getirmektedir. Bu bağlamda Amerikalı elitler ulusal sınırların küresel medeniyetin, uluslararası ticaretin ve sermaye akımlarının önünde bir bariyer olduğunu düşünürler. Amerikan iktisat düşüncesi bir modaya dönüşerek son 50 yıldır birçok Kıta Avrupası ülkesinde iktisatçılık mesleğinin modernleşmesine, uluslararasılaşmasına ve profesyonelleşmesine yol açmıştır(Altun,2017:181-182).

Birçok Kıta Avrupası ülkesinde iktisat biliminin modernleşmesi iktisat eğitiminin ve iktisat araştırmalarının uluslararasılaşmasına yol açarken, bu durum Kıta Avrupalı iktisatçıların milli kimliğinin kültürel olarak aşınmasına neden olmaktadır. Her yıl Nobel ekonomi ödüllerini alanların başında Amerikalı iktisatçılar bulunmaktadır. Amerikalı ana akım iktisatçılar kısa dönemde üreticilere olumlu etkileri olsa bile korumacı politikalara veya devletçi politikalara karşı çıkarlar. Kısa dönemde olumlu sonuçları olsa bile uzun dönemde devletçi politikaların daha büyük olumsuz etkileri olduğunu ileri sürerler. Çünkü, rekabetçi olan piyasalarda arz ve talebin serbestçe işlemesi kaynakların verimli olarak kullanılmasını garantilemektedir. Piyasanın evrim sürecinde verimli şirketlerin, insanların, ürünlerin ve hatta devletlerin ayakta kalacağını ileri sürerler. Piyasa merkezli politikalar Kıta Avrupalı

iktisatçılar tarafından "Ekonomizm" olarak sınıflandırılarak oldukça eleştirilmektedir(Altun, 2017:181-182).

Eski Kurumsal İktisatçı John Kenneth Galbraith'ın Amerikan Kapitalizmine Eleştirisi

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ana akım olan Neoklasik iktisatçılar tarafından ideal bir mikroekonomi modeli geliştirilmişti. Mikroekonomide kullanılan arz ve talep diyagramlarıyla piyasalarda fiyatların/miktarların nasıl belirlediği açıklanabiliyordu. Makroekonomide ise ekonominin bir bütün olarak nasıl işlediği ortaya konulmuştu. Ülkelerin zenginliğinin anahtarı tasarruf ve yatırımlardı. J. Bapista Say'in Piyasalar Yasası 1930'lara kadar geçerliliğini korumuştu. Tasarruf, sermaye birikimi, teknolojik yenilik ve artan verimlilik yaşam standartlarının artmasına yol açıyordu. Ancak, ana akım olan iktisatçılar mikroekonomi ile makroekonomi arasında ilişkiyi kuracak unsur olan para ve kredinin gizemini çözememişti.

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ana akım iktisatçılar ideal bir para modeli ve ideal bir uluslararası para standardı geliştirememişlerdi. Adam Smith'in doğal özgürlük sistemi olarak tanımladığı kapitalizm istikrarsız ve güvenilmez bir sistem miydi? Hiçbir makroiktisatçı Amerikalı Irving Fisher (1867-1947) kadar paranın gizemini çözmek için çalışmamıştı. Paranın Miktar Teorisini geliştirdiğinde en önemli makroiktisadi değişkenin para miktarı olduğunu ileri sürmüştü. Amerika'da o kadar ünlü olmuştuki 1920'lerde Wall Street'in kâhini ünvanını kazanmıştı. Fakat, Irving Fisher 1929 Büyük Bunalımın gelişini öngörememiş ve tüm servetini kaybetmişti. 1929'da Amerika'da gerçekleşen Büyük Bunalım işsizliğe, sefalete ve büyük iflaslara yol açmıştı.

Wall Street'in kâhini olan Irving Fisher'in para modeli yanlıştı ve Fisher büyük krizin gelişini tahmin edememişti. Irving Fisher'in Paranın Miktar Teorisinden elde ettiği para modelindeki yanlışlar neydi? Fisher genel fiyat seviyesini takip etmek için fiyat endeksleri oluşturmuştu. Farklı alt sektörlerdeki fiyat değişimlerini incelemeyi ihmal etmişti. Ayrıca, Fisher'e göre sermaye homojen ve likitti. Yani, akışkan olan sermaye hareket ederek piyasalarda dengeyi hızlı bir şekilde sağlayabilirdi. Ancak, Ludwig Von Mises ve Friedrich Von Hayek gibi Avusturyalı iktisatçılara göre sermaye Para Sermayesi ve Fiziki Sermaye olmak üzere iki türlüydü. Para sermayesi oldukça likitken (akışkan), fiziki sermaye ise heterojen olduğu gibi akışkan da değildi. Çünkü, fiziki sermaye binalar, makineler ve ekipmanlardan oluşuyordu.

Eğer sermaye Fisher'in dediği gibi homojen ve likitse, yani akışkansa piyasalar kısa sürede tekrar dengeye dönecek ve kriz olmayacaktı. Fakat, sermaye Avusturyalı iktisatçıların ileri sürdüğü gibi heterojense ve akışkan değilse piyasalarda krizin olması kaçınılmazdı ve piyasaların dengeye dönmesi çok uzun sürecekti. 1920'lerin başlarında Irving Fisher ekonomide bir iş çevrimi olmadığını savunuyordu. Fisher'e göre para nötr'dü. Yani, para miktarı üretim gibi reel değişkenleri değil, yalnızca genel fiyat düzeyi gibi nominal değişkenleri etkiliyordu. Fisher'e göre Amerikan Merkez Bankası kolay para politikasıyla piyasadaki para miktarını arttırabilirdi. Artan para miktarı reel değişkenleri etkilemediği ve fiyat istikrarı olduğu sürece Amerikan Merkez Bankası tarafından kolay para politikası sürdürülebilirdi. Fisher 1920'lerde yaptığı analizlerde Amerikan ekonomisinde genel fiyat seviyesinin istikrarlı olduğunu görüyordu.

1920'lerde Fisher'in temel makro politikası fiyat istikrarıydı. Fiyat istikrarı olduğu sürece bir ekonomik kriz olmayacaktı. Fakat, Fisher'in düşündüğü gibi para nötr değildi. Yani, kolay para politikası piyasaları farklı şekilde etkiliyordu. Parasal genişleme bir üretim patlamasına, varlık fiyatlarında ve borsada bir balona yol açmıştı. Ayrıca, yapılan aşırı ve yanlış yatırımlar yapısal dengesizliklere yol açmıştı. Bu durum da sürdürülemez bir büyüme patikasına yol açmıştı. 1929 yılı Ekim ayında büyük kriz patlak verdi. Ludwig Von Mises ve Friedrich Von Hayek gibi Avusturyalı iktisatçılar büyük krizin geleceğini 1920'lerin başlarında öngörmüşlerdi. 1920'lerin başlarında Amerikan Merkez Bankası tarafından uygulanan kolay para politikasının büyük bir krize yol açacağının tahmin etmişlerdi. Öyleyse, Irving Fisher para modelinde nerede yanlış yapmıştı?

Fisher'in para modeline göre düşük enflasyon düşük faizlere yol açıyordu. Bu durum devam ettikçe şirketler çok yüksek kârlar kazanabilirdi. Yani, düşük faizlere yol açan kolay para politikası fiyat istikrarı bozuluncaya kadar sürdürülebilirdi. Şirketler bu durum sürdükçe büyük kârlar kazanabilirdi. Çünkü, ekonomide de bir iş çevrimi yoktu. Fisher'in para modeline göre fiyat istikrarı bozulmadığı için bir ekonomik krizin gelmesi de mümkün değildi. Fakat, Amerikan Merkez Bankası tarafından 1920'lerde uygulanan kolay para politikası aşırı ve yanlış yatırımlara, yani birçok sektörde yapısal dengesizliklere yol açmıştı. Alt sektörlerdeki yapısal dengesizlikleri incelemeyen Fisher kolay para politikası sonucunda büyük bir krizin geleceğini öngörememişti. Fisher alt sektörlerdeki yapısal dengesizlikleri inceleseydi kolay para politikasının büyük bir krize yol açmakta olduğunu fark edebilirdi.

Halbuki ana akım olan Neoklasik iktisat düşüncesine göre piyasa güçlerinin serbestçe işlemesi toplumsal refahın maksimize edilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden, görünmez ele güven tamdır. Bu bağlamda rekabetçi piyasalarda kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden tüketici ve üreticiler sosyal dünyanın mükemmel bir şekilde işlemesini sağlarlar. Bu yüzden, Neoklasik iktisatçılar görünmez elin sağladığı erdemlerin ve faydaların kaybolacağını düşünerek serbest piyasa mekanizmasına müdahale edilmesine karşı çıkarlar. Piyasalara yapılan devlet müdahalesinin toplumsal refahı azalttığını düşünürler. 1929 Büyük Ekonomik Bunalımından sonra piyasa güçlerinin kendi işleyiş sürecine bırakılmasına rağmen ekonominin tekrar tam istihdam dengesine dönmediği görülmekteydi.

Ludwig Von Mises'in "Para ve Kredinin Teorisi" (1912) adlı iş çevrimiyle ilgili olan eseri Almanca olarak yazıldığı için John M. Keynes tarafından tam olarak anlaşılamamıştı. Mises eserinde mikroekonomi ile makroekonomi arasında henüz keşfedilmemiş olan ilişkiyi, bu ilişkiyi sağlayan para ve kredinin gizemini Irving Fisher'den daha iyi açıklayabilmişti. Keynes'in Almanca bilgisi yeteri kadar iyi olsaydı 1929 yılında Büyük Buhranın gerçekleşmesini belki de önleyebilecekti. Büyük Buhranın nasıl ve ne zaman olacağını tahmin eden Ludwig Von Mises ve Friedrich Von Hayek gibi Yeni Avusturya Okulundan olan iktisatçıların "do nothing" olarak ifade ettikleri politikaları ise işe yaramıyordu. Uzunca bir süre beklenmesine rağmen ekonomileri tekrar tam istihdam dengesine doğru götürecek olan serbest piyasa mekanizmaları işlemiyordu(Aktan,2004:23).

1930'larda laissez-faire kapitalizminin kusurlu bir sistem olduğu düşünülmeye başlanmıştı. Klasik iktisatçıların kapitalizmin istikrarlı bir sistem olduğunu göstermek için geliştirdikleri, Say'in Piyasalar Yasasının yanlış olduğu ortaya çıkmıştı. John Maynard Keynes laissez-faire kapitalizminin güvenilmez ve kusurlu bir sistem olduğunu ileri sürüyordu.

Keynes 1936 yılında yayınladığı "GENEL TEORİ-İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı kitabıyla kapitalizmi krizden çıkaracak yeni bir küresel politika paradigması ortaya attı. Eski Kurumsal İktisat Okulundan John Kenneth Galbraith, iktisat konusunda çok bilgili olmayan birinin bile 1936 yılında ekonomideki eksik istihdam sorununu fark edebildiğini söylüyordu. Galbraith'a göre büyük bunalım sonrasında devletin ekonomiye aktif müdahalelerde bulunmasının gerekliliği kabul edilmeye başlanmıştı.

Keynesyen görüş görünmez elin gücüne inanan Neoklasik gelenekten oldukça farklıdır. Keynes'in geliştirdiği görüş piyasa mekanizmasının yerini tamamen almayacak biçimde proaktif bir devlet müdahalesi düşüncesini savunmaktadır. Keynes'e göre makro ekonomik denge aşırı istihdam (ekonominin tam istihdam düzeyinin üzerinde bir noktada dengede olduğu durum), eksik istihdam (ekonominin tam istihdam düzeyinin altında bir noktada dengede olduğu durum) ve tam istihdam (ekonominin tam istihdam düzeyinde dengede olduğu durum) dengelerinden birinde gerçekleşmektedir. Bu üç olası makro ekonomik denge durumuna iş çevrimi denilmektedir. Üç olası durum makro ekonomideki dalgalanmaları göstermektedir. Ekonomi bazen tam istihdam düzeyinin üzerinde bir noktada dengedeyken, bazen de tam istihdam düzeyinin altında bir noktada dengede kalabilmektedir(Buchholz:2005:268-272).

Keynes'e göre genel fiyat seviyesini, milli gelir seviyesini ve toplam istihdam seviyesini belirleyen en önemli faktör toplam taleptir. Önemli olan toplam talebin maliye politikalarıyla yönetilmesiyle tam istihdam seviyesinin sürdürülmesidir. Keynes'e göre kapitalist sistemde toplam talep akıllıca yönetilirse iktisadi hedeflere rahatlıkla ulaşılır, böylece herhangi bir alternatif sisteme gerek kalmaz. Kapitalizmin yaşaması ise tüketim eğilimine yani, toplam talebe bağlıdır. Akıllıca yönetilen toplam taleple, kapitalist ekonomik sistem bir aksama olmadan topluma arzu ettiği iyi bir yaşam kalitesini sağlamaktadır. Tam istihdam seviyesinin sağlanmasının işsizlik ve yoksulluğu azaltarak sosyal adaleti sağladığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda, büyük bir kamu kesimiyle, kamu müdahalesiyle ve geniş halk kesimlerini hedefleyen sosyal politikalarla kapitalizmin büyük bir sosyal çöküşten ve kronik olan krizlerden kurtarıldığı düşünülmektedir (Yılmaz, 2009:34).

Bu bağlamda, duayen bir Amerikalı iktisatçı olan Paul Samuelson (1915-2009) Keynesyen kavramların öğrencilere ve akademisyenlere tanıtılmasını, bir mucize gibi görünen Keynesyen kavramların kamuoyunda popülerleştirilmesini sağladı. Samuelson'a göre laissez-faire kapitalizmi istikrarsızdı, ancak karma ekonomi modellerinde akıllıca yapılan devlet müdahaleleriyle tam istihdam dengesi, makul fiyatlar ve etkin kaynak dağılımı hedefleri başarılabilirdi. Keynesçi kavrayışlarla donanmış bir ekonomi yönetimi yaygın olan piyasa başarısızlıklarını düzeltebilirdi. Samuelson'un "Economics" (1948) adlı kitabı en çok baskı yapan iktisat ders kitapları arasında yer aldı. İyi bir matematikçi olan Samuelson Adam Smith'in büyüme ve ekonomik gelişme teorilerini modern matematiksel tekniklerle incelemişti. Kapitalist sistemde yenilik ve inovasyonun devam ettiği sürece Adam Smith'in ileri sürdüğü gibi kâr oranları ve ücretlerin geçimlik düzeyin çok üzerine çıkacağını bulmuştu (Buchholz, 2005:60). .

Sosyalizmi ve karma ekonomik sistemleri savunanların karşısında liberal iktisat düşüncesinin en önemli temsilcisi her zaman Avusturya İktisat Okulu olmuştu. Avusturya İktisat Okulunun kurucusu olan Carl Merger Adam Smith'in doğal özgürlük sisteminin en

önemli savunucuları arasındaydı. Avusturya İktisat Okulunun kuluçka merkezi ise Viyana üniversitesiydi. Viyana bilimin, sanatın, müziğin, felsefenin, yani burjuva kültürünün geliştiği önemli kentler arasındaydı. Keynesyen devrimin gerçekleştiği yıllarda Ludwig Von Mises ve Friedrich Von Hayek gibi Yeni Avusturya Okulundan iktisatçılar değişimin dinamosu olan kapitalist girişimcilerin yavaş ilerleyen ve zaman alan bir kültürel evrime yol açtığını, bu kültürel evrim sonucunda Batıda medeniyetin ve piyasa toplumlarının ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Yaklaşık olarak üç yüz yıl süren kültürel evrim sürecinde insanlar mikroekonomi ile makroekonomi arasında ilişkiyi sağlayan paranın nasıl kullanılacağını ve işlevlerini de öğrenmişlerdir(Aktan,2004:194-196).

Avusturyalı iktisatçılar kumanda ekonomisi olarak ifade edilen sosyalist sistemlerin değil, yalnızca laissez-faire kapitalizminin liberal demokrasiyle uyumlu olduğunu savunuyorlardı. Merkezi planlama yapan sosyalist sistemlerin sürdürülemez olduğunu ve insanlığı bir felakete sürükleyeceklerini iddia ediyorlardı. Hayek "Köleliğe Giden Yol" (1944) adlı ünlü eserinde Keynesyen görüşleri de totaliter toplumlara doğru giden illiberal olan bir yol olarak tanımlamıştı. Almanya ve İtalya'da ortaya çıkan Nasyonal Sosyalizm gibi tehlikelere karşı Batılı açık toplumları uyarmaktaydı. .Liberal kapitalizmin girişimcilik, özel mülkiyet, demokrasi, rekabet, ekonomik ve siyasi özgürlükler gibi unsurlarının açık bir medeniyete yol açtığını düşünüyordu. Galbraith, Mises ve Hayek'in serbest piyasa ekonomisi anlayışına göre kapitalist sistemin Keynesyen Reformla kurtarılamayacağını, hatta kapitalizmin tahrip edileceğini belirtmekteydi. Kapitalist sistem Keynesyen Reformla tehlikeye atılmaktaydı.

Kamucu karma ekonomilerde özel girişimin ikinci plana atılması verimliliği, inovasyonu, teknolojik değişimi, demokrasiyi ve girişimciliği aşındırıyordu. Galbraith'a göre Keynesyen görüşün durgunluk ve işsizlik karabasanından bir kurtuluş çaresi veya mucize gibi görülmesinin sebebi Klasik ve Neoklasik paradigmaların çözüm üretmedeki başarısızlığından kaynaklanıyordu. Kamucu politikalar verimsizliğe yol açsa da kapitalist sistemi durgunluk ve işsizlik sorunundan kurtulmasını sağlayacak çözümler üretebildi. Böylece, 1930'lardan itibaren devletler ekonominin tüm performansından sorumlu olmaya başladı. Bu yıllardan itibaren milli gelir, enflasyon, dış açıklar ve istihdam konusunda çözümler üretebilecek "makroekonomi" denilen yeni bir alt disiplin dalı ortaya çıktı. Tüketicilerin ve üreticilerin bulunduğu alan ise "mikroekonomi" başlığı adı altında çalışılmaya başlandı (Galbraith, 2004:216).

Galbraith'a göre Keynesyen Reform iktisat biliminin bölünmesine ve iki yeni alt disiplinin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Galbraith,1930'lardan sonra Keynesyen görüşün etkili olmaya başlamasıyla kamu kesimi, büyük şirketler ve sendikaların Amerika'daki rekabetçi piyasa ekonomisinin çözülmesine ve kaybolmasına yol açtığını düşünmektedir. Ona göre son yıllarda Amerika'da sanayi üretiminin ve istihdamın büyük bir kısmı 200 kadar dev şirket tarafından yapılmaktadır. Bu büyük şirketler bulundukları piyasanın kontrolünü ellerinde bulundurmaktadır. Rekabetçi piyasa ekonomisinin yalnızca Amerika'da değil diğer Batılı ülkelerin ekonomilerinde de bir çöküş içinde olduğu bilinmektedir. Bu ülkelerde yaşayanların büyük bir çoğunluğu ekonomide fiyatların ve ücretlerin güçlü şirketler ve sendikalar tarafından saptanmasını istememektedirler(Galbraith,2002:54; Galbraith,2004:261).

Galbraith'a a göre modern ekonominin dualistik bir doğası vardır. Modern ekonominin önemli bir kısmı iktisat kitaplarında anlatılan, standart olan rekabetçi piyasa ekonomisi

gibi çalışmaktadır. Fakat modern ekonominin bir kısmında ise piyasaya hâkim olan ve fiyatları belirleyebilen oligopolistik olan dev şirketler bulunmaktadır. Başta Amerika olmak üzere diğer Batılı ülkelerde piyasa ekonomisinin rekabetçi özelliği korunmaya çalışılmaktadır. Galbraith'a göre ana akım iktisatçılar için Neoklasik teorinin rekabetçi piyasa doktrini yaşamsal bir önem taşımaktadır. Ana akım iktisatçılara göre iktisat biliminin geleceği tasarlanırken Klasik ve Neoklasik görüşün rekabetçi piyasa doktrininin hala geçerli olduğu her zaman anımsanmalıdır. İktisat biliminin gelişmesinin mümkün olduğu kadar rekabetçi piyasa doktrinine bağlı kalarak sürdürülmesi ana akım iktisatçılar için büyük önem taşımaktadır.

Çünkü, özel girişimin rolü devlete karşı savunulurken Neoklasik görüşün rekabetçi piyasa doktrinine duyulan bağlılığın yaşamsal önemi bulunmaktadır. 1950'lerde Neoklasik iktisat teorisinin üç temel kapitalizm savunusu olduğu görülüyordu. Birincisi, serbest piyasanın bütün insanların çıkarlarını birbiriyle uyumlu hale getirdiği, makul fiyatlar yarattığı ve optimal kaynak dağılımına yol açtığı yönündeki görünmez el teziydi. İkincisi, serbest piyasanın kendiliğinden tam istihdam düzeyine doğru ayarlanacağına dair olan savunuydu. Üçüncüsü, gelir bölüşümünün üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerine göre belirlendiğine ve her üretim faktörünün yarattığı katma değer kadar gelir elde ettiğine dair olan savunuydu. Keynesyen görüşler Neoklasik iktisat teorisinin kapitalizm savunularının sorgulanmasına yol açmıştı(Hunt, 2005;554-555)..

1950'lerde Keynesyen görüşlere karşı Avusturya ve Chicago okulları laissez-faire kapitalizminin en önde savunucularıydılar. Nobel ödüllü Milton Friedman (1912-2006) Amerikan toplumunda iktisadi aktörlerin piyasa mekanizması dürtülerine bağımlı olduğunu savunan önde gelen kişiler arasındaydı. Chicago okulunun kurucularından olan Friedman, Keynesyen politikaların en büyük düşmanıydı. Keynesyen politikalara bir tepki olarak Monetarizm olarak bilinen bir küresel politika paradigması geliştirmişti. Monetarizm Paranın Miktar Teorisi olarak bilinen Klasik İktisat Okuluna ait olan kuramın güncelleştirilmiş haliydi. Friedman, para arzının istikrarlı ve kontrollü bir şekilde artırılmasının en iyi politika olduğunu, para arzında hızlı ve beklenmedik değişimlerin ise ekonomik istikrarsızlığa yol açacağını öne sürdü. 1980'lerden sonra Monetarizm paradigması Neoliberal fikirlerin küresel ekonomide hızla benimsenmesine yol açtı(Aktan,2004:166-168).

Friedman'ın üniversitedeki öğrencileri ve akademik olarak danışmanlık yaptığı öğrenciler ilerleyen yıllarda Amerikan ekonomisinde önemli isimler olmuşlardır. Gary Becker ve Robert Lucas gibi Nobel ödüllü kişiler Milton Friedman'ın öğrencileri arasındadır. Galbraith'a göre Milton Friedman rekabetçi piyasa ekonomisinin her zaman var olduğunu düşünmüştür. Amerikan ekonomisinde bulunan dev tekellerin düzenlenmesiyle ilgili görüşlere çalışmalarında hiçbir zaman yer vermemiştir. Friedman piyasanın evrim sürecinde dev tekellerin olduğu piyasaların belli bir süre geçtikten sonra kendiliğinden rekabetçi piyasalara dönüşeceğini düşünmüştür. Bu bağlamda Galbraith'a göre Amerikalı iktisatçılar geçmişten kalan Klasik ve Neoklasik rekabetçi piyasa doktrinine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışırlar. Kapitalizmin kusursuz bir ekonomik sistem olduğunu düşünürler ve görünmez elin sağladığı faydalara güvenirler (Galbraith, 2002: 156).

Galbraith'a göre John Maynard Keynes, ekonomik gelişme ile birlikte piyasa sisteminde gücün ve kontrolün tüketiciden büyük şirketlerin eline geçeceğini görememişti. Ona

göre rekabetçi piyasa ekonomisinin görünmez elinin yerini büyük tekel ve oligopol şirketlerin, hatta sendikaların alması kapitalizmin yapısında önemli değişmelere yol açmıştı. Bu ekonomik yapı içerisinde çok az sayıda olan dev şirket ve sendikalar piyasayı kontrol edebilmektedir. Küçük işletmeler ve tüketicilerin ise fiyatlar ve ücretlerin üzerinde etkisi olmayan çok küçük iktisadi aktörler olduğu görülmektedir. Bu yüzden Galbraith'a göre rekabetçi olan bir ekonomik sistemin sürekliliği için sosyal reformlar ile sürekli iyileştirilmesi gerekmektedir. Devletin ekonomik sistemi sürekli olarak gözetlemesi ve düzenlemesi gerekmektedir(Yılmaz, 2009:14).

Galbraith Neoklasik iktisat teorisinin karşısında konumlanan, farklı yaklaşımlara sahip heterodoks iktisat düşüncelerinin bir şemsiye altında gelişmesi için birçok çalışma yapmış ve girişimde bulunmuştur. Ana akımı temsil eden Milton Friedman ve Neoliberal görüşlerini gerçeklerden kaçış olarak tanımlamış, ortaya koyduğu çok güçlü argümanlarla Neoliberalizmi eleştirmiştir. Ana akım iktisat teorilerinin ve Amerikan kapitalizminin kusurlarını ortaya koymuş, bu bağlamda öğrencilerine ve Amerikan toplumuna iktisadi gerçekleri göstermeye çalışmıştır. Galbraith'ın orijinal olan perspektifi küreselleşmeden çok uluslu şirketlere, ekonomide devletin rolünden yeniden dağıtım politikalarına kadar birçok alanı kapsamaktadır. 20. yüzyıla damgasını vurmuş en önemli heterodoks iktisatçılar arasında kabul edilmektedir Kendisine Amerikan Ekonomi Kurumu başkanlığı teklif edilmiş, ancak Galbraith bu teklifi kabul etmemiştir(Keaney,2003: 3-5).

Galbraith'ın Türkçeye çevrilmiş Ekonomi Kimden Yana, Refah Toplumu, Kuşku Çağı, Ekonomi Üzerine Hemen Herşey, İktisat Tarihi gibi tanınmış çalışmaları vardır. Kamucu bir perspektife sahip olan Galbraith çalışmalarının büyük bir kısmında dev şirketlerin egemen olduğu kurumsal yapıda ortaya çıkan sorunları incelemiştir. Bu sorunlar arasında gelir eşitsizliği, yetersiz kamusal mallar, rekabetçi piyasa düzeninin yok olması ve yerleşmiş iktisat teorilerinin geçersiz kalması, enflasyon gibi konular bulunmaktadır. Amerikan ekonomisindeki bu sorumların çözümü için de bir kamucu program önermiştir. Bu kamucu programın maddeleri toplumsal dengenin sağlanması için önemlidir. Kamucu bakış açısına sahip olan bu program özel sektörün ürettiği mallar ile kamusal mallar arasındaki dengesizliği giderecek maddeler içermektedir.

Amerikan ekonomisinde özel mallar büyük miktarlarda üretilirken, kamusal malların yetersiz üretilmesi yoksulluğa ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Sosyal dengenin sağlanması için belirli bir düzeyde olan özel tüketim harcamasına karşılık optimal büyüklükte bir kamu sektörü olmalıdır. Çünkü, kamusal mallar ile özel mallar birbirinin tamamlayıcısıdır. Örneğin, özel mallar olarak otomobillerin satışı bolca yapılırken, iyi işleyen bir trafik sistemi de kamusal mal olarak devlet tarafından kurulmalıdır. Ayrıca, dezavantajlı kesimler için düşük fiyatlı eğitim, sağlık, sosyal sigorta imkânlarının devlet tarafından sağlanması gerekmektedir. Galbraith toplumsal eşitsizliğin ve yoksulluğun giderilmesi için kamusal malların üretiminin arttırılması, küçük şirketlerin birleşmeye teşvik edilmesi, kamu harcamalarının kullanılması, devletin ekonomiyi sürekli gözetmesi ve yönlendirmesi gibi çözüm yolları önermektedir(Keaney,2003:7-9).

Türk Toplumunda Kültür, Ekonomi ve Modernleşme İlişkisi

Osmanlılar 19. yüzyılın ortalarına kadar ekonomilerini kapitalist bir mantık üzerine kurmayı düşünmemişlerdi. Çünkü, anti-kapitalist olan kültürel mantıklarına göre

ekonomiyi hiçbir zaman kişisel çıkarla hareket etmek, kâr elde etmek ve sermaye birikimi sağlamak amaçlarıyla düşünmemişlerdi. .Onlar için ekonomik büyümeyi sağlamak, sermaye biriktirmek, zengin olmak ve maddi nimetlerden sonuna kadar faydalanmak arzu edilen amaçlar olamazdı. Onlar için ekonomi insanların yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaç mallarını temin etmenin bir yoluydu. Sermayenin küçük bir sınıfın elinde toplanmasıyla ekonomik büyümeyi ateşleyecek olan yatırımların ve kârın yaratılmasına karşı çıkıyorlardı. Önemli olan sermayeyi toplumsal tabana yayarak, küçük toplumsal birimler arasında sermayenin dolaşımını temin etmek ve herkesin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar sermaye malına sahip olmasını sağlamaktı. Anti-kapitalist olan kültürel mantıklarına göre herkesin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar makul fiyatlardan mal arzının bol olmasına çalışıyorlardı(Küçükkalay, 2019:188).

Gerileme sürecinin durdurulması için 1839 yılında önemli bir çağdaşlaşma girişimi olan Tanzimat Reformu yapılmıştır. Piyasa ekonomisi, girişimcilik, modern iktisat düşüncesi ve özel mülkiyet gibi unsurlar Osmanlı toplumuna Tanzimat Reformuyla girmiştir. Adam Smith, David Ricardo ve John Stuart Mill gibi liberal olan Klasik iktisatçıların kitapları literatüre kazandırılmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı aydınları toplumun kendi zenginliğini, refahını elde etmesi için uzun vadede nasıl ve hangi bilimsel teori ile dönüşeceği sorunsalı üzerinde durmaktaydılar. Başka bir deyişle sanayileşme ve ekonomik kalkınmanın önünü açacak, aşağıdan yukarıya doğru olarak radikal bir toplumsal dönüşüme yol açacak faktörleri saptamaya çalışmaktaydılar. Çoğu Osmanlı aydınına göre bu sorunun tek bir yanıtı vardı, kapitalist toplumsal uyanışı ateşleyecek, Weberyen bağlamda kapitalist bir ruhun yaratılmasıydı (Kılınçoğlu, 2023:202).

Liberal olan Osmanlı aydınları Klasik iktisatçıların ortaya attığı homo-economicus karakterinden farklı olarak Homo-Ottomanicus karakteri üzerinde durmaktaydılar. Homo-Ottomanicus insanı çalışkan, tutumlu, rasyonel, iş disiplinli olmanın yanı sıra itaatkâr, güvenilir ve diğergam olmalıydı. Zenginliğin kaynağı üretim ve mübadele olduğuna göre modern Osmanlı vatandaşı Batıda olduğu gibi çok çalışkan, eğitimli ve rasyonel olmalıydı. Osmanlılar iktisadi kalkınma için gerekli olan ruha sahip olsalar bile bu ruh ham bir biçimde durmaktaydı. Yapılması gereken şey bu ruhun yeni toplumun inşası için eğitimle işlenip harekete geçirilmesiydi. Reformcu Osmanlı aydınları Tanzimat Döneminin tembel, tüketim odaklı, aylak sınıfının yerini çalışkan, üretken, rasyonel, girişimci ve yurtsever zihniyete sahip milli bir burjuvazinin alması gerektiğini savunmaktaydılar(Kılınçoğlu, 2023:207).

Osmanlı toplumunda liberal olan aydınlar piyasa ekonomisinin gelişmesini engelleyen devletçi politikaların ve korumacı ticaret rejiminin kaldırılmasını istiyorlardı. Hatta, Osmanlı Devleti serbest ticaret politikalarına geçerek ve "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini" izleyerek Avrupa ekonomisiyle biran önce bütünleşmeliydi. Güney Asya, Latin Amerika, Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde çağdaşlaşma sürecine geçiş yapan ilk toplumlardan birisi de Türk toplumu oldu. Bu bağlamda, 1839'da gerçekleşen Tanzimat Reformu'ndan sonra Osmanlı-Türk Devleti İngiltere merkezli Klasik iktisat düşüncesinin etkisinde kaldı. Devlet için en uygun olan ekonomik sistemin laissez-faire kapitalizm modeli olduğu düşünülüyordu. Böylece sanayileşmenin ve kalkınmanın gerçekleşeceği ümit ediliyordu. Liberal politikalar ile geleneksel Osmanlı toplum yapısının kültürel olarak Batılı toplumlarda olduğu gibi bireyci ve girişimci bir yapıya dönüşeceği öngörülüyordu (Berkes,2013:390-391).

Ancak Türk toplumunun çağdaşlaşmaya geçiş yaptığı bu yıllarda para ve maliye politikası etkin bir şekilde kullanılamadı. Para basma görevi İngiliz ve Fransız iş adamlarının kontrolünde olan Osmanlı Bankası tarafından yapılmaktaydı. Küçük ölçekli üreticileri koruyacak ve destekleyecek kurumsal düzenlemeler ise gerçekleştirilememişti. Sanatkârlığa dayalı küçük ölçekli Osmanlı üreticileri, yurtdışından ithal edilen sanayi malları karşısında işlerini kaybettiler. Osmanlı Devleti, kozmopolitan olan Klasik iktisat düşüncesi ile sanayileşmeyi başaramamış ve emperyal olan Batılı ülkeler karşısında yarı-sömürge durumuna düşmüştü. Uygulanan laissez-faire politikaları azınlık ve yabancıların zenginleşmesine yol açmıştı. Çoğunlukta olan Türklerin işleri bozulmuş ve halk yoksullaşmıştı. Bu süreçte yarı-sömürge durumuna düşen Osmanlı Devleti'nin borçlarının ödenmesi için 1881 yılında Düyunu Umumiye kurulmuştu (Pamuk.2014:234-236).

Osmanlı ekonomisine çok büyük zarar veren İngiltere merkezli Klasik iktisat düşüncesi, ancak 20. yüzyılın başlarında terk edilebildi. Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için, liberal iktisat düşüncesinin yerine solidarizme dayalı Almanya merkezli millî iktisat düşüncesine geçiş yapıldı. Milli iktisat düşüncesi Kıta Avrupası'nda laissez-faire liberalizme karşı geliştirilen bir iktisadi modeldi. Almanya merkezli Tarihçi Okulun iktisat düşüncesine göre evrensel iktisat kanunları olamazdı. Laissez-faire kapitalizm modeli İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etmekte ve evrensel bir nitelik taşımamaktadır. Her ülke kendi koşullarına uygun bir kalkınma yolu veya stratejisi izlemelidir. Bu bağlamda, Türk millî iktisat düşüncesinin öncüleri arasında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Tekin Alp gibi isimler yer almaktadır. 20. yüzyılın başlarında uygulanan millî iktisat politikası ile etnik iş bölümü bozulmuş, Türklerin de şirket kurduğu ve ticarete katıldığı görülmüştür(Berkes, 2013:396-399).

Türkiye'de devletin ekonomi içindeki rolünde önemli değişimler yaşanmıştır. Türkiye'de Tanzimat Reformundan itibaren yaşanan devletçi-liberal politika çevriminin en önemli nedeni olarak ekonomiyi yöneten bürokratlar ve siyasetçiler arasındaki sanayileşme hakkındaki farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, siyaset ve bürokrasi içinde bazı guruplar devletçiliği yani milli iktisat anlayışını sürekli hale getirmek istemişler, liberal iktisat politikalarına pek sıcak bakmamışlardır. Siyaset ve bürokrasi içinde bazı guruplar ise devletçiliğin belirli bir süre sanayi üretim kapasitelerinin kurulması amacıyla uygulanmasını, ancak sanayileşme belirli bir düzeye eriştikten sonra serbest piyasa mantığıyla hareket edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ulusal girişimci sınıfların güçlenmesi, işlevlerinin ve yeteneklerinin gelişmesiyle birlikte karma ekonomi modeli sonlandırılacak, liberalizme geçiş yapılacaktır (Pamuk, 2014:344-346).

Yani, sanayileşme düzeyi belli bir noktaya ulaştıktan sonra ekonomide liberalizme geçişle birlikte ulusal ekonominin uluslararası ekonomiyle bütünleşmesi gerçekleştirilecektir. Çünkü, dünyada milli ekonomilerden küresel bir ekonomiye doğru ilerleyiş bulunmaktadır. Cumhuriyet Halk Partili olan sol görüşlü kesimlerden oluşan birinci guruptaki siyasetçiler ve bürokratlar resmi ideolojiyle bütünleşmiş inkılapçı, aydınlanmacı, hümanist, devletçi ve ulusçu ögeleri içeren bir siyasi kültürden gelmektedir. Bu guruptaki siyasetçiler ve bürokratlara göre karma ekonomi modeli, yani milli iktisat modeli sürekli olmalıdır. Sağ görüşlü kesimlerden oluşan muhafazakar demokratlar olarak bilinen ikinci guruptaki siyasetçiler ve bürokratlar ise ademi-merkeziyetçiliği, İslam dini ve değerlerini, bireyselliği ve özel girişimciliği savunan rakip siyasi kültürden gelmektedir. Bu guruptakilere göre ise devletçilik

kapitalizm için gerekli olan alt-yapının tamamlanması, sonra biran önce liberal ekonomik sisteme geçilmesi için gereklidir(Pamuk,2014:346-347).

Bu bağlamda 1923 yılında İzmir'de gerçekleşen Türkiye İktisat Kongresinde, Kurtuluş Savaşından sonra ekonominin alacağı biçim ve yön belirlenmiştir. Cumhuriyet ekonomisi ulusal üretime ve yerli ürünün kullanımına dayalı bir anlayış üzerine kurulmuştur. Zorunlu olmadıkça yabancı sermayeye ve tüketim mallarının dışarıdan satın alınmasına normal bakılmamıştır. Çünkü, Cumhuriyeti kuran siyasi elitler Osmanlı'nın çöküş sürecinden birçok önemli dersler çıkarmışlardı ve yeni kurulan Cumhuriyetin Osmanlı'nın düştüğü yarı-sömürge durumuna düşmesini istememekteydiler. Gerçek kurtuluşun bilimde ve ekonomide kazanılacak zafere bağlı olduğunu düşünmekteydiler. Türk toplumu Cumhuriyetle birlikte duraklamadan, gerilemeden ve esaretten kurtulacaktır. Bu yüzden, "ekonomik bağımsızlık" , "hızlı kalkınma" ve "hızlı sanayileşmek" ilkeleri kongrede benimsenen önemli ilkeler arasında olmuştur. Yeni kurulan Cumhuriyet böylece tarihten kötü bir miras olarak kalan "hasta adam" imajını da silecektir.

Weberyen iktisatçı Sabri F. Ülgener Osmanlı-Türk toplumundan Cumhuriyete miras kalan irrasyonel iktisadi zihniyeti açıklamak için önemli iktisat sosyolojisi çalışmaları yapmıştır. Ülgener, Osmanlı iktisat tarihinden hareketle piyasa ekonomisi ile İslamiyet arasında sağlıklı köprüler kurmaya çalışmıştır. Müslüman toplumlarda piyasa ekonomisinin gelişmesini engelleyen kültürel nedenleri başarıyla açıklamıştır. Sabri Ülgener Müslüman toplumlarda piyasa ekonomisinin gelişmesini engelleyen unsurlar arasında insanları dünyadan soğutan dini telkinler, yanlış kader anlayışı ve irrasyonel anti-kapitalist kültürel mantık, askerileşmiş patrimonyal devlet, gerileme döneminde ticaret kültürünün çöküşü ve geçimlik tarıma dayalı feodal bir ekonominin ortaya çıkışı, mülkiyet haklarını ve sermaye birikimini engelleyen dine dayalı hukuk gibi faktörler olduğunu ileri sürmüştür. Gerilemeye yol açan en önemli faktör ise 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı toplumunun her haliyle daralması, içe kapanması, esnaflaşması ve Orta Çağa bir dönüş yaşamasıydı (Sayar,1998:19-21).

İktisat sosyoloji çalışmalarıyla bir duayen olan Ülgener toplumun kültürel evriminin ve zihniyet dönüşümlerinin önemine değinerek liberalizme yakın bir yaklaşım benimsemiştir. Bir toplumun kültürel olarak liberalizme evrimi zaman alan ve büyük ölçüde kendiliğinden bir düzen içinde gerçekleşen bir tarza sahiptir. Bu kültürel evrim rasyonel ilişkilerin egemen olduğu liberal toplum modeline doğru gelişme izlemektedir. Ülgener durağan (statik) olan feodalizmden daha dinamik ve verimli olan liberalizme kültürel olarak evrilen Batı toplumlarının tecrübesini bir rasyonelleşme süreci olarak değerlendirmiştir. Doğulu toplumların sanayileşememe sorununu ise rasyonelleşememe olarak işaret etmiştir. Rasyonelleşmeyi uzun bir kültürel evrim süreci sonucunda geleneksel olan "geçim" düşüncesinden çıkarak rasyonel (modern) olan "kâr veya kişisel çıkar" anlayışına geçiş olarak tanımlamıştır.

Liberalizme açık bir kişiliğe sahip olan Sabri Ülgener'in Cumhuriyetçi aydınlardan önemli bir farkı bulunmaktadır. Ülgener zorlama ve yukarıdan aşağıya doğru yapılan devrimlerle Müslüman-Türk insanının irrasyonel zihniyetin değişmeyeceğini, ancak "piyasa" aracılığıyla aşağıdan yukarıya doğru biçimde rasyonel, güvenilir ve ayakları yere sağlam basan iktisadi aktörlerin yaratılabileceğini ileri sürmüştür. Ülgener'e göre Türk toplumu özellikle Tanzimat sonrasında hala tamamlanmamış bir kurumsal ve kültürel değişme sürecine

girmiştir. Türk toplumu geleneksel bir toplumdan Batılı liberal toplum modeline doğru kültürel evrim geçirmektedir. Türk toplumunda siyasi kültürün iktisat politikaları seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1930'lardan itibaren Cumhuriyetçi siyasi elitler devlet güdümünde sanayileşmeyi ve planlı kalkınmayı benimsemiştir.

Anadolu'yu temsil eden muhafazakâr demokratlar ise, devletin yerini özel girişimin almasının yani serbest piyasa ekonomisinin daha hızlı büyümeye yol açacağını düşünmektedirler. Siyasi elitlerin dünya görüşlerine göre şekillenen her iki siyasî kültürün de amaçlarının aynı olduğu, yani Türkiye'yi modern ve müreffeh bir ülke konumuna getirmek olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Sabri Ülgener'e göre uzun yıllar boyunca uygulanan planlı sanayileşmeyi sağlayan devletçi politikalar, Türk insanının irrasyonel zihniyetini değiştirmede, rasyonelleşmesinde başarılı bir dönüşüm gerçekleştirememiştir. Ona göre Türk insanı, özgür bir siyasî ve ekonomik ortamda piyasa marifetiyle, aşağıdan yukarıya doğru olacak biçimde rasyonel düşünme kabiliyetini daha hızlı kazanabilecektir. Hızlı değişme ve yeni kültüre uyum sağlama kabiliyeti olan toplumların sanayileşmesi ve yapısal olarak dönüşmesi daha hızlı olmaktadır(Yıldırım,2012:60-61).

1930'ların başlarında milli iktisat anlayışından türetilmiş olan devletçilik 24 Ocak 1980 Kararlarına kadar uygulanmıştır. Ekonomik planlama ve karma ekonomi modeliyle Türkiye önemli ölçüde uluslaşmayı, modernleşmeyi ve yapısal olarak değişmeyi başarmıştır. Büyük fikir adamı Ziya Gökalp'in takipçisi olan Mümtaz Turhan 1950'lerden itibaren Amerika merkezli Anglo-Sakson bireysellik ideolojisini Anadolu-Türk coğrafyasındaki koşullarla uzlaştırmaya, böylece bireyci ve toplumcu ideolojiler arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Turhan'a göre Batı ile Doğu medeniyetlerini birbirinden ayıran en önemli kriter bilim zihniyetidir. Batıdan yalnızca bilim zihniyetinin ve yönteminin alınması, Anadolu-Türk toplum yapısı içine yerleştirilmesi kendi milli kimliğimizi koruyarak kalkınmamızı sağlayacaktır(Karakaya, 2024:200-201).

Kültürel değişme alanında önemli araştırmaları olan Mümtaz Turhan'a göre eski kültür ile yeni kültürün bir arada yaşamaya devam etmesi millet olma bakımından büyük bir zaaf teşkil etmektedir. Bu durum Türk toplumunun Batı medeniyetine tamamıyla intibak edip iki kültürün birleşmesinden homojen yeni bir kültür meydana gelinceye kadar devam edecektir. Modernleşmenin Batı ile Doğu medeniyetlerinin birleşmesinden ortaya çıkan yeni bir sentez olarak kavranması gerektiğini ileri sürmüştür. Hatta, milli kültür ile modernleşme birbirinin zıddı değil, birbirini tamamlayan mefhumlardır. Mümtaz Turhan'a göre asırlardır süren bu acımasız kültürel değişimin sonunda yeniden "bir millet" olunacaktır. Geleneksel ile modern olanın birlikte var olduğu durum Endonezya gibi Müslüman ülkelerde araştırılmış ve kalkınma iktisadı literatüründe "Sosyal İkilik" kuramı olarak ifade edilmiştir.

Sosyal İkilik kuramına göre az gelişmiş ülkelerde homojen bir kültür olmadığı için bu ülkelerde Doğulu Ekonomik Sistem ve Batılı Ekonomik Sistem olmak üzere iki ayrı sosyal sistem bulunmaktadır. Yani, ülkenin bazı bölgelerinde feodal özellikler taşıyan doğulu yerli ekonomik sistem görülürken, bazı bölgelerinde ise ithal olan batılı kapitalist ekonomik sistem görünmektedir. Doğulu yerli ekonomik sistemin hâkim olduğu bölgelerde sınırlı ihtiyaçlar, fiyat değişmelerine karşı duyarsızlık, geleneksel değer yargıları, kadercilik ve boyun eğme, çalışma disiplini yokluğu, geri teknoloji, uzmanlaşma eksikliği, gelişmemiş piyasa

ekonomisi, sınırlı iş bölümü gibi özellikler görülmektedir. Batılı kapitalist ekonomik sistemin hâkim olduğu bölgelerde ise sınırsız ihtiyaçlar, fiyat değişmelerine olan aşırı duyarlılık, kâr ve kişisel çıkar anlayışı, uzmanlaşma, gelişmiş bir iş bölümü, gelişmiş piyasa ekonomisi, yabancı sermaye ve ileri teknoloji gibi özellikler görülmektedir(Han ve Kaya, 2015: 42-44).

Yapısal sorunlar Türkiye ekonomisinde periyodik olan ödenemeyen dış borçlar ve döviz krizlerine yol açmaktaydı. 1970'lerin sonlarında gerçekleşen ekonomik kriz 1950'lerin sonlarındaki ekonomik krizden üç-dört kat daha ağırdı. Bu ağır krizden çıkış için bürokratik ve siyasi elitler tarafından, özel sektör öncülüğünde bir kalkınma vizyonuna geçiş kararı olan "24 Ocak 1980 Piyasa Ekonomisine Geçiş Kararları" alındı. 24 Ocak Kararları açık ekonomiler için oluşturulmuş küresel politika paradigması olan Monetarizme dayanmaktaydı. Bu ekonomik liberalizasyon kararları piyasa ekonomisine geçiş kararları veya ihracata dayalı sanayileşme olarak da bilinmekteydi. 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarıyla yurtiçi ve yurtdışı ticaret serbestleştirildi. Böylece, içe dönük kapalı ekonomi modeli Adam Smith'in görüşleri bağlamında revize edildi. 24 Ocak 1980 Kararlarının mimarı muhafazakar siyasi ve bürokratik elitlerden gelen Turgut Özal'dı.

24 Ocak Kararları dünyada çok moda olan Monetarist ve Neoliberal politikaları kapsıyordu. Neoliberalizm kapitalizmin en güçlü argümanlarından oluşan Neoklasik iktisat teorisine dayanıyordu. Özal Amerikan ekonomi düşüncesini ve girişimcilik kültürünü çok yakından tanıyan, bu bağlamda durağan İslam kültürünü modernleştirmek ve dinamizm getirmek isteyen bir kişiydi. Çünkü, 1970'lerin sonlarından itibaren içe dönük karma ekonomi modelleri ömrünü tamamlamış, dünya ekonomisinde açık ekonomi modelleri benimseniyordu. Neoliberalizm küreselleşme sürecini başlatmıştı. Küreselleşmeyi akıllıca yönetebilen ülkelerin hızla zengin olabildiği görülmekteydi. Dışa açık olup hızlı büyüyen bu ülkelere Yükselen Piyasalar da denilmeye başlanmıştı. Bu bağlamda Özal, kaynak kullanımında verimli olmayan kamunun öncülüğünde değil, verimli olan özel sektör öncülüğünde bir kalkınma stratejisinin daha rasyonel olacağını düşünüyordu.

Böylece, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren uygulanan karma ekonomi modeli, 1980'lerin başlarından itibaren revize edildi. Ulusal bir ekonomiden uluslararası bir ekonomiye tam olarak geçiş yapılıyordu. 24 Ocak Kararlarının özünde bulunan Monetarizmin ve Neoklasik iktisadın bakış açısına göre kamunun gelişigüzel olarak ekonomiye müdahale ettiği, kaynakları yeteri kadar etkin kullanmadığı, serbest piyasaların ise kaynakları daha rasyonel ve verimli kullandığı kabul ediliyordu. Bu yüzden, kuruluş yıllarından beri uygulanan kamucu perspektif ekonomik liberalizasyon politikalarıyla terk edildi. Özel girişim öncülüğünde Türkiye ekonomisi daha rekabetçi ve verimli bir ekonomik yapıya geçmeye çalışıyordu. Neoliberalizmin merkezinde yer alan devletin (kamu kesiminin) küçültülmesi ve ekonomik liberalizasyon kararları doğrultusunda önemli kurumsal düzenlemeler hayata geçirildi.

İslam kültürü ve ahlâkı Anadolu'nun kültürel olarak liberalizme evrilmesinde önemli bir unsur olmuştur. Dini kültür önemli bir değişkendir ekonomilerin izlediği yolu ve ekonomilerin performansını etkiler. Kapitalizm oldukça rasyonel olan Protestan kültüründen doğmuştur. Rasyonel bir dini kültürün ekonomik performansı arttırdığını ve demokrasiyi desteklediğini yapılan din sosyolojisi/iktisat sosyolojisi araştırmaları göstermektedir. Yapılan araştırmalarda liberal bir dünya görüşü ile örtüşen rasyonel dinlerin piyasa

ekonomisiyle birlikte demokrasinin gelişmesine katkıda bulunduğu gösterilmektedir. Bir toplumda/ekonomide ahlâkın, yani değerlerin ve normların kaynağını dini kültür oluşturmaktadır. İslam dininin de sanayi devrimini gerçekleştiren Protestanlık gibi oldukça rasyonel bir din olduğu bilinmektedir. İslam kültürünün liberal bir ekonomiyi ve demokrasiyi desteklediği Türkiye'nin son 200 yıllık modernleşme tecrübesinden anlaşılmaktadır (Haenni, 2014:94-96).

Türkiye'de son yıllara kadar siyasi istikrara ve refaha yol açan önemli politikalardan birisi makroekonomik istikrarın sağlanması olmuştur. 2000'li yılların başlarında fiyat istikrarının sağlanması faiz oranlarının düşmesine yol açmıştır. Bu durum bütçedeki faiz yükünü azaltmış, bütçe açıklarının kapatılmasını da sağlamıştır. Bütçedeki faiz yükü düşerken, eğitime, sağlığa, memur ve emekli aylıklarına, sosyal yardımlara daha çok pay ayrılabilmiştir. Ayrıca, mali disiplinin sağlanmasıyla finansal istikrar güçlenmiştir. Düşük faizlerin bulunduğu yurt içi ortamda, iç ve dış borçlar rahat bir şekilde çevrilebilmiştir. Ayrıca düşük enflasyon oranı, düşük faiz oranı, düşük işsizlik oranı, küçük bütçe açıkları ve düşük cari işlemler açığı gibi ekonomik göstergelerle yabancı yatırımcının güveni sağlanmış, böylece ülkede kriz olma ihtimali de azaltılmıştır. Ancak, son birkaç yıldır ülkede makroekonomik istikrarın bozulmasıyla yoksulluk ve eşitsizlik düzeyinin arttığı görülmektedir.

Sonuç

Türkiye'de iktisat düşüncesinin geliştiği en önemli kurumlardan birisi İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesidir. İstanbul Üniversitesi'nde 1933 yılında yapılan Üniversite Reformu Alman iktisatçıların da Türkiye'ye gelmeleriyle bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü, İstanbul İktisat Fakültesinin Almanya merkezli olan bilim geleneği bu reformla kurulmuştur. Bu bağlamda, Çiğdem Boz'un 2024 yılında yayınladığı "İstanbul'da İktisat" adlı kitabı önemli bir yere sahiptir. Bu kitapta Ahmet Güner Sayar, Asaf Savaş Akat, Burak Atamtürk, Ercan Eren, Erol Manisalı, Eyüp Özveren, İzzettin Önder, Seyfettin Gürsel gibi Türkiye'de iktisat düşüncesinin gelişmesine ve iktisatçılık mesleğine önemli katkıları olmuş duayen isimlerin anıları bulunmaktadır. Kitap sadece İstanbul İktisat Fakültesinin yarım yüzyıllık geçmişine değil, Türkiye'de iktisat düşüncesinin gelişmesine ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de iktisat sosyolojisi çalışmaları İstanbul Üniversitesi bünyesinde başlamıştır.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesindeki "İktisat Sosyolojisi" ana bilim dalının kökleri 1933 yılında yapılan Üniversite Reformuna kadar uzanmaktadır. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow, Fritz Neumark ve Gerhard Kessler gibi Alman bilim insanları ile kurumun bünyesinde bir iktisat sosyolojisi geleneği oluşturmuştur. "Millet/Ulus inşa edici" olarak bilinen okulun kurucularından olan Fındıkoğlu Türk toplumunun modernleşmesi, ekonomik ve sosyal dönüşümü, sosyo-kültürel bütünleşmesi için çalışmalar yapmıştır. Ziya Gökalp ile başlayan Türklere medeniyet yolunu açan modernleşme süreci Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi isimlerle devam ettirilmiştir. İktisat sosyolojisinin Alman bilim geleneğine bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda, Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu iktisat sosyolojisi çalışmalarında Almanya merkezli bilim geleneğine bağlı kalmışlardır.

Büyük düşünce adamı Ziya Gökalp'e göre İslamiyetin modern hayatla uyumunun sağlanması oldukça önemlidir. Batı'nın yükselişi demokrasi veya sanayi devrimi ile başlamamış, en başta din olmak üzere doğa bilimlerindeki ve sanattaki gelişmelerle başlamıştır.

Batının yükseliş süreci Martin Luther'in İncil'i ana dile çevirmesiyle ve dinde reform hareketiyle başlamıştır. Gökalp'e göre milletçe kalkınmaya demokrasi ile değil, dinde yapılacak bir yenileşme hareketiyle başlanacaktır. Ziya Gökalp'in iktisat sosyolojisinde dini sistem bütün sosyal kurumların temelini oluşturmaktadır. Bütün sosyal kurumlar kaynağını dinden almaktadır. İktisadi sistemin temelinde de manevi yapıyı oluşturan bir takım ahlâki ilkeler ve zihniyet bulunmaktadır. İktisat biliminin sosyal faktörlerle ilişkisini inceleyen Weber bu gerçeği görerek kapitalist sistemin hatta iktisat biliminin Protestan kültüründen doğduğunu ileri sürmüştür. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde geliştirilen iktisat sosyolojisi geleneğinin en tanınmış isimleri arasında Sabri F. Ülgener ve Sencer Divitçioğlu gibi duayenler bulunmaktadır.

Homoeconomicus ile homosociologicus sosyal dünyanın iki farklı yönünü yansıtmaktadır. Sosyal hayatta önemli kararlar alırken rasyonel hesaplamalar yaparken diğer yandan normatif olan sosyal kurallara da uymak zorunda kalmaktayız. İktisat sosyolojisi ikisini de birleştirmeye çalışan, iktisat ile sosyoloji arasında bir köprü vazifesi gören bilim dalıdır. İktisat araştırmalarına ihmal edilen kurumlar, ahlâk, kültür, tarih gibi sosyal unsurların dahil edilmesi gerekmektedir. İktisat sosyolojisi araştırmalarıyla Neoklasik iktisat teorisinin Türk toplumuna adapte edilmesinin ve dini ahlâk ile uyumunun sağlanmasının yolları keşfedilebilir. Böylece, kapitalizme evrilmekte olan Türk toplumunda Neoklasik iktisat teorisinin ihmal ettiği kültürel ve kurumsal değişim sorunu çözülebilecektir. Bu bağlamda, kökleri Türk tarihinde ve toplumunda olan bir iktisat düşüncesinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:

Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during

	the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent

KAYNAKÇA

Altun, F. (2017). *Modernleşme kuramı: bir eleştirel giriş*. İnsan Yayınları.

Aktan, Coşkun C. (2004). *Yeni iktisat okulları*. Seçkin Yayıncılık.

Atagenç, İ. Ö. (2021). *Kemalizm: ideoloji, aydınlar ve iktisat*. Türkiye Notları Yayınevi.

Backhaus, Jürgen G. (2005). *Entrepreneurship, money and coordination: Hayek's theory of cultural evolution.* Edward Elgar Publishing.

Berkes, N. (2013). *Türkiye iktisat tarihi*. Yapı Kredi Yayınları.

Biddle, J. (1998). "Social science and the making of social policy: Wesley Mithchell's vision", M. Rutherford (Ed.) *The economic mind in America*, Routledge,

Boz, Ç. (2024). *İstanbul'da iktisat*. Efil Yayınevi.

Buchholz, Todd G. (2005). *Ölü iktisatçılardan yeni fikirler: modern ekonomik düşünceye giriş.* (Çev.: İ. Aktar). Adres Yayınları.

Bronk, R. (2010). *Romantik ekonomist; ekonomide hayal gücü*. Efil Yayınevi.

Ergan, Nevin. G. (2022). *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu bibliyografyası: hayat hikayesi-Türk düşünce tarihindeki yeri*. Doğu Kitabevi.

Frey, D. E. (2009). *America's economic moralists: a history of rival ethics and economics*, State University of New York Press.

Galbraith, J. K. (2002). *Ekonomi üzerine herşey*, (Çev.: Ö. Ozankaya), Cem Yayınevi.

Galbraith, J. K. (2004). *İktisat tarihi*, (Çev.: M. Günay), Dost Kitapevi.

Haenni, P. (2014). *Piyasa İslamı: İslam suretinde neoliberalizm*. (Çev. : L. Ünsaldı). Heretik Yayıncılık.

Han, E. ve Kaya, A. A. (2015). *Kalkınma ekonomisi*. Nobel Kitabevi.

Hunt, E. K. (2005). *İktisadi düşünce tarihi*. (Çev.: M. Günay). Dost Kitabevi Yayınları.

Karakaya, M. Fatih (2024). *Yeni perspektifler ışığında Mümtaz Turhan*. Ketebe Yayınları.

Keaney, M. (2003). *Economist with a public purpose: essays in honour of John Kenneth Galbraith* Routledge.

Küçükkalay, A. Mesud (2019). *İktisadi düşünce tarihi*. Beta Yayıncılık.

Kılınçoğlu, Deniz T. (2023). *Osmanlı İmparatorluğu'nda iktisat ve kapitalizm*. Heretik Yayınları.

Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi: büyüme, kurumlar ve bölüşüm.* Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ross, D. (1991). *The origins of American social science*, Cambridge University Press.

Sayar, A. G. (1998), *Bir iktisatçının entellektüel portresi: Sabri F. Ülgener*, Eren Yayıncılık.

Skousen, M. (2019). *İktisadi düşünce tarihi: modern iktisadın inşası*. (Çev. : Mustafa Acar-Ekrem Erdem-Metin Toprak). Adres Yayınları.

Yıldırım, E. (2012). *Hayali modernlik*. Doğu Kitabevi.

Yılmaz, S. (2009). *J.K. Galbraith: iktisadi düşüncenin değişimine bir katkı*, Kalkedon Yayınları.